

บทที่ 4

พัฒนาการการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวปาย (พ.ศ. 2524-2549)

ในบทนี้ต้องการนำเสนอ 3 ประเด็นคือ

ประเด็นที่แรก กล่าวถึง การจัดการการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มนักท่องเที่ยว 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ยุคการเยี่ยมชมเยือนจากคนต่างชาติ และเป็นยุคเริ่มต้นของธุรกิจชุมชน (ปี พ.ศ. 2524-2534) ระยะที่ 2 ยุคปายเป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวและมีการขยายตัวของธุรกิจชุมชน และการเข้ามาของนักลงทุนรายย่อย (ปี พ.ศ. 2534-2542) และระยะที่ 3 ยุคที่กลุ่มนักท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลง และธุรกิจชุมชนต้องปรับตัว (ปี พ.ศ. 2542-2549) ในแต่ละระยะจะอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และวิเคราะห์เชื่อมโยงเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ประเด็นที่สอง กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

ประเด็นที่สาม กล่าวถึง การปรับตัว การตอบสนอง การตอบโต้ของคนในท้องถิ่นต่อรัฐทุน และนักท่องเที่ยว พร้อมกับนำเสนอกรณีตัวอย่างของการปรับตัวของชุมชนกับการจัดการธุรกิจที่พัก รัฐท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร และชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

การท่องเที่ยวในปายเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 นับจากนักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้ที่เข้ามาพบธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวเขาหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในปาย และบอกต่อกันว่าปายเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เงียบสงบ ธุรกิจการท่องเที่ยวปายจึงพัฒนาอย่างเป็นธรรมชาติ ที่เริ่มต้นจากผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น พัฒนาธุรกิจไปตามความต้องการของนักท่องเที่ยว (demand) และจัดการธุรกิจเป็นแบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2549) มีนักลงทุนรายใหญ่และรายย่อยเข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะธุรกิจที่พักในปายมีการขยายตัวมากถึง 150 แห่ง (ข้อมูลจากอำเภอปาย เมษายน 2550) มีเพียง 1 ใน 3 ที่เป็นธุรกิจของคนพื้นเพในท้องถิ่น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา ปายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทยมากขึ้น จึงมีธุรกิจเอกชนจากต่างถิ่นทั้งที่เป็นนักการเมือง กลุ่มทุนขนาดใหญ่ ทุนขนาดเล็ก และคนต่างชาติเข้าไปทำธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร ร้านเหล้า ธุรกิจทัวร์ป่า ธุรกิจที่ดิน กันเป็นจำนวนมาก ทำให้การท่องเที่ยวปายเติบโตอย่างรวดเร็ว และกลายเป็น “เมืองท่องเที่ยว” ที่

ลักษณะการท่องเที่ยวขยายตัวจนสร้างปัญหาคุณภาพ สังคม และเข้าสู่วงจรธุรกิจบริการทางเพศ และร้านเหล้า

การที่ปายเป็นสังคมชนบทเล็ก ๆ ที่ยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและวัฒนธรรม ชุมชนยึดโยงอยู่กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว โดยที่คนท้องถิ่นเองก็คาดไม่ถึงชาวบ้านต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และเผชิญปัญหาจากการท่องเที่ยวเหมือนกับที่เกิดขึ้นในที่อื่น ซึ่งชุมชนในปายมีวิธีการจัดการปัญหาที่มากับการท่องเที่ยวเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ

1. การแบ่งยุคการจัดการการท่องเที่ยวปาย

การวิเคราะห์เชื่อมโยงการจัดการการท่องเที่ยวปาย ที่ครอบคลุมทั้งในด้านการจัดการ ธุรกิจและการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ยุคเริ่มต้นของ ธุรกิจชุมชน (ปี พ.ศ. 2524-2534) ระยะที่ 2 ยุคการขยายตัวของธุรกิจชุมชน และการเข้ามาของนัก ลงทุนรายย่อย (ปี พ.ศ. 2534-2542) และระยะที่ 3 ยุคของนักลงทุนรายใหญ่จัดการแบบมืออาชีพ กับการปรับตัวของธุรกิจชุมชน (ปี พ.ศ. 2542-2549) ในแต่ละระยะจะอธิบายปรากฏการณ์ทาง สังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น

ความที่ปายเป็นเมืองที่เงียบสงบ เป็นแหล่งผลิตพืชผลทางเกษตร ค่าครองชีพถูก จึงกลายเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต้องการเลือกใช้ชีวิตในต่างแดนในสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติที่ดี ด้วยค่าครองชีพที่ต่ำ ซึ่งเป็นแนวโน้มใหม่ของการท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 แต่ทว่า ในสายตาของผู้ประกอบการท้องถิ่นฝรั่งที่มาอยู่ในปายเป็นนักท่องเที่ยวที่เกรดต่ำ แตกต่างไปจาก กลุ่มเป้าหมายที่รัฐบาลคาดหวังว่าจะมีนักท่องเที่ยวที่มีเงินและมีคุณภาพมาพักระยะยาวในไทย อาจสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาปายในช่วง 20 ปีนี้ มีสาเหตุ หลายประการ คือ (1) การพัฒนาสาธารณูปโภคที่นำความเจริญไปยังหมู่บ้านทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เสน่ห์ของการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ลดลง (2) นโยบายรัฐในการส่งเสริมให้คนต่างชาติมาพักระยะยาวได้เปิดช่องทางกฎหมายให้คนต่างชาติ สามารถมาซื้อและครอบครองที่ดินได้ เพียงแค่มีหลักฐานการเงินในบัญชีธนาคารตามวงเงินที่รัฐ กำหนด (3) สภาพแวดล้อมธรรมชาติ และความเป็นชุมชนของปาย (4) ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป

การที่นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่างถิ่นเข้ามาค้าขายและทำธุรกิจท่องเที่ยวในปาย ทำให้คนปายได้เรียนรู้วิถีคิด วิถีจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ที่มีความแตกต่างทางด้านอาชีพ ประสบการณ์ ความรู้ และรสนิยม ในขณะเดียวกันชุมชนปาย โดยเฉพาะคนรุ่นอายุต่ำกว่า 40 ปี พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตสู่สังคมเมือง และมีความต้องการบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น

โรงแรมเวียงปายเป็นโรงแรมแห่งแรกในปายบริการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 เจ้าของเป็นคนไท เปิดพร้อม ๆ กับที่เริ่มมีการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในปาย ผู้มาพักเป็นพ่อค้าคนไทย ชาวเขาข้าราชการ ช่วงนั้นถนนไม่ดี ชาวเขาเวลาขึ้นดอยไม่ได้เลยมาพัก คนท้องถิ่นที่โรงแรมเวียงปายพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ฝรั่งเลยไม่มาพัก ปัจจุบันขายให้ฝรั่งมาเปิดเป็นโรงแรมบลูลาจูน

1.1 ยุคเริ่มต้นของธุรกิจท่องเที่ยวชุมชน ปี พ.ศ. 2524-2534

“ยุคนี้เป็นยุคทองของธุรกิจเกสต์เฮาส์ทัวร์ป่าและร้านอาหารของคนท้องถิ่นเพราะยังมีจำนวนธุรกิจร้านค้าไม่มากนัก” ในระยะนี้เป็นยุคที่คนท้องถิ่นเรียนรู้การจัดการธุรกิจกันเองจากคำแนะนำของนักท่องเที่ยวบ้าง เติบโตโดยการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยวต่างชาติและจากการเขียนแนะนำของใจ คัมมิ่งนักเขียนประจำคู่มือแนะนำเที่ยว Lonely Planet Thailand

ยุคการเยี่ยมชมเยียนจากคนนอก (ปี พ.ศ. 2524-2530)

นักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้ (Backpackers) เป็นนักท่องเที่ยวรุ่นบุกเบิก และเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มหลักของอำเภอปายจนถึงปัจจุบัน ในแรกเริ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาเที่ยวเป็นกลุ่มเล็กกับไกด์ของบริษัททัวร์ที่เชียงใหม่ เชียงราย มาเที่ยวทัวร์ป่า แวะหมู่บ้านลีซอ หมู่บ้านมุเซอ หมู่บ้านจีนฮ่อ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปายยังไปเป็นธรรมชาติ ชาวเขาแต่ละกลุ่ม กะเหรี่ยง ลีซอ ละหู่ แต่งกายประจำเผ่าแสดงตัวตนอย่างเห็นได้ชัด ชาวจีนที่บ้านสันติชนก็ยังอาศัยอยู่ในบ้านที่ก่อสร้างด้วยดิน และไม่มียาเสพติดในหมู่บ้าน และ พักค้างแรมกับชาวบ้านในตำบลเวียงใต้ ที่ส่วนใหญ่เป็นคนไทยใหญ่หรือคนเมือง

ครูพร (คนโตรุ่นอายุ 50 ปี) อาสาสมัครชาวอเมริกันเป็นคนต่างชาติกลุ่มแรกที่เดินทางมาเมืองปายประมาณปี พ.ศ. 2516 ในปีเดียวกัน วารสารท่องเที่ยวเขียนแนะนำปายครั้งแรก โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เข้ามาทำข่าว อูรา-อุไร ฝาแฝดที่บ้านเวียงเหนือ แต่คนยังไม่มาเที่ยวเพราะถนนยังไม่ดี นักท่องเที่ยวปาย ช่วงปี พ.ศ. 2524-2525 นักท่องเที่ยวช่วงแรก ๆ มากับไกด์ จองทัวร์มาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไปพักตามหมู่บ้านมุเซอ (เพื่อทดลองสูบฝิ่น) บางหมู่บ้านทำ

บ้านไว้ 1 หลังให้แขกพัก คิดหัวละ 10 บาท โดยที่พักมีเพียงเสื่อและผ้าห่ม กลุ่มไกด์มี 3 คน มีหัวหน้าไกด์ และคนงาน 2 คน เพื่อแบกสัมภาระ และทำอาหาร มูเซอ จะคิดค่าสูบผืนดิบกับนักท่องเที่ยว ลูกละ 10 บาท ลุงสง่า (คนไต รุ่นอายุ 50 ปี เล่าว่า ช่วงปี พ.ศ. 2524-2527 ขับรถรับนักท่องเที่ยวจากบริษัทที่เชียงใหม่ ไปลงบ้านทรายงาม บ้านมูเซอที่ผามอน รุ่งเช้ารีบไปลงน้ำของไปน้ำตกชู้ซ่า และแวะไปบ้าน รุ่งอรุณ และอีกเส้นทางหนึ่ง คือ ไปบ้านแม่ที่ห้วยโป่ง ฝรั่งเศสจะไปพักในหมู่บ้าน คูวิถีชีวิตชนเผ่าและเที่ยวชมไร่ฝิ่น

ในปี พ.ศ. 2525-2527 เมืองปายเป็นที่ที่นักท่องเที่ยวเดินทางจากเชียงใหม่แวะทานข้าว และเป็นทางผ่านของทัวร์นักท่องเที่ยวต่างชาติที่ฝรั่งเศสออสเตรียชื่อจอห์น สปีด (John Speed) เป็นไกด์จัดไปเที่ยวถ้ำลอดที่ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า ซึ่งมีระยะห่างจากอำเภอปายใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ระยะนี้เริ่มมีฝรั่งสะพายเป้เริ่มเข้ามาแต่มีจำนวนไม่มากนัก และยังไม่มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจากหน่วยงาน ททท. ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปายยังเป็นไปตามธรรมชาติ จอห์น สปีด เล่าว่า ในปี พ.ศ. 2522 ฝรั่งเริ่มมาปาย ปีละ 1-2 คนต่อมาในปี พ.ศ. 2523-2524 นักท่องเที่ยวยุโรป ชาวเยอรมันเริ่มรู้จักปาย และมาเที่ยววันละ 3-5 คน ปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวปาย พร้อม ๆ กับบ้านสบป่องและบ้านน้ำริน (บ้านลีซอ) อำเภอปางมะผ้า ตอนนั้น จอห์น สปีด เปิดเกสต์เฮ้าส์ Cave Lodge ส่วนครูบุญตัน ที่บ้านน้ำรินเปิด Lisu Lodge ขณะนั้นที่ปาย มีปายเกสต์เฮ้าส์ ดวงเกสต์เฮ้าส์ ชาลีเฮ้าส์ นัญญาที่ให้บริการแต่ยังไม่มียาใบอนุญาตจากทางการ

ในปี พ.ศ. 2528 มีโปรแกรมทัวร์ป่า 2-3 วัน เดินป่าจากบ้านทรายงาม แวะพักที่บ้านผีลู (บ้านลีซอ) ไปขี่ช้างที่แคมป์ช้างบ้านเมืองน้อย แล้วล่องแพลงมาที่บ้านป่าขาม โดยกิจกรรมล่องแพที่ปาย เกิดจาก เมื่อก่อนชาวบ้านล่องแพไปเอาไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ไม้ซาง” ที่ห้วยปาย (ชายแดน) แถวตาลเจ็ดต้น มาทำซาก (ทำรั้วทำบ้าน) ซ้ำราชการป่าไม้ (บริสุทธิ์ ประสมทรัพย์) เอาไปส่งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อสท.) ก็จึงพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่

นอกจากกิจกรรมเดินป่าที่คล้ายกับที่บริษัททัวร์ในเชียงใหม่ เชียงรายจัดนำเที่ยวแล้ว ยังมีกิจกรรมขี่จักรยาน และล่องเรือยางในปายเป็นกิจกรรมทางเลือกแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการผจญภัย กิจกรรมเหล่านี้ริเริ่มโดยนายกี ชาวฝรั่งเศส ที่อาศัยถาวรอยู่ในปาย

ในขณะที่อำเภอปายในช่วงนั้น ไม่ใช่เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแม่ฮ่องสอน การท่องเที่ยวของปายจึงเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวสะพายเป้กลุ่ม niche market ที่ต้องการมาเดินป่าและสัมผัสวิถีวัฒนธรรมชาวเขาตามหมู่บ้านและล่องสูบกัญชา เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กที่เดินทางมากับบริษัทท่องเที่ยวและพักอยู่กับชาวบ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวเป็นความสัมพันธ์แบบครอบคลุม เป็นการก่อเกิดของธุรกิจชุมชนที่ชาวบ้านจัดการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวในปลายในระยะแรกมีพัฒนาการแตกต่างจากการท่องเที่ยวของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนโดยสิ้นเชิงตรงที่กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวปลายเริ่มต้นจากความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติสะพายเป้ที่ต้องการเดินทางเข้ามาสัมผัสธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวเขาที่ไม่ได้ปรุงแต่ง โดยมีบริษัทนำเที่ยวทัวร์ป่าร่วมกับชาวบ้านท้องถิ่นจัดการกิจกรรม จัดที่พักและอาหาร และแนะนำต่อกันผ่านคู่มือนำเที่ยวและแนะนำกันในกลุ่มนักท่องเที่ยวว่า ปลายเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เงียบสงบและมีที่พักราคาถูก (คืนละ 20 บาท) ธุรกิจการท่องเที่ยวปลายจึงพัฒนาอย่างเป็นธรรมชาติที่คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสเรียนรู้และเริ่มทำธุรกิจบนความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เริ่มจากการแบ่งที่ดินอนให้นักท่องเที่ยวพักบนเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงและแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนไทยใหญ่และคนเมืองที่อาศัยอยู่ที่บริเวณที่ราบบ้านเวียงใต้ในตัวเมืองปลายและหมู่บ้านชาวเขาบนเส้นทางทัวร์ป่า ตามหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง ลีซอ มูเซอ และจีนฮ่อ ที่ทำการเกษตรเพื่อยังชีพหาของป่า ปลูกฝิ่น

ที่พักยุคแรก แบ่งบ้านให้พัก (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524)

ป่าจันทร์ (เจ้าของเกสต์เฮ้าส์ในปลาย คนโตรุ่นอายุ 60 ปี) เล่าว่าที่พักในปลายเริ่มจากผู้หมวดคนหนึ่งแบ่งบ้านให้นักท่องเที่ยวฝรั่งที่ซื้อทัวร์จากบริษัททัวร์ในเชียงใหม่พามาเที่ยว ทัวร์ป่า ในช่วงปี พ.ศ. 2524 ตอนนั้นไม่มีที่พักสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวฝรั่ง ที่พักในปลายจึงเริ่มจากการแบ่งบ้านให้พักคืนละ 20 บาท ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนท้องถิ่น หลังจากนั้นชาวบ้านในพื้นที่ที่เริ่มจากกลุ่มข้าราชการในตำบลเวียงใต้ที่สื่อสารภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวได้บ้างก็เริ่มคุยกับไกด์แบ่งบ้านให้พัก และพัฒนามาเป็นเกสต์เฮ้าส์ในเวลาต่อมา ปลายเกสต์เฮ้าส์เป็นเกสต์เฮ้าส์ที่คนท้องถิ่นเริ่มทำขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นแห่งแรก แต่ตอนนี้ขายกิจการไปแล้ว เริ่มมีเกสต์เฮ้าส์แถวป่าขาม ฝรั่งสะพายเป้เริ่มเข้ามาแต่มีจำนวนไม่มากนัก สมัยนั้นยังไม่มีการประชุมสัมพันธการการท่องเที่ยวปลายจากหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ป่าจันทร์ เล่าว่าธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวฝรั่งเริ่มต้นอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 มีเกสต์เฮ้าส์ที่จดทะเบียนได้รับใบอนุญาตประกอบการ 2-3 แห่ง ดวงเกสต์เฮ้าส์ ชาร์ลีเกสต์เฮ้าส์และนัญญาเฮ้าส์ ผู้ประกอบธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ยุคแรกเป็นลูกหลานคนไต และรับข้าราชการครู ที่สื่อสารภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวได้บ้าง ก็เริ่มแบ่งบ้านให้พักเลย

ติดต่อกับไกด์และจัดบ้านตนให้เป็นที่พักของนักท่องเที่ยวที่ต้องการที่นอนเพื่อรอขึ้นรถในวันรุ่งขึ้น เพื่อเดินทางไปตัวเมืองแม่ฮ่องสอน หลังจากที่เห็นไกด์เชียงใหม่มาติดต่อขอให้นายตำรวจเพื่อน บ้านแบ่งบ้านให้นักท่องเที่ยวพักตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524

ในตอนนั้นที่ปายมีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวฝรั่งเพียงไม่กี่แห่ง มี Pai GH และ เข็มลวด และที่ ตำบลสบป่องที่ อำเภอปางมะผ้าก็เริ่มมีที่พัก Lisu Lodge และที่ อำเภอแม่ฮ่องสอนมี เกสต์เฮาส์เช่นกัน ตอนนั้นที่ปายมีโรงแรมเวียงปายที่เป็นเรือนไม้เปิดบริการกลุ่มข้าราชการและ พ่อค้าเพียงแห่งเดียว ตอนนั้นปายราว ๆ ปี พ.ศ. 2530 มีร้านอาหารของคนท้องถิ่นเพียงไม่กี่ร้าน ร้านป่าอู่ ร้านหนุณา ร้านดวง และร้านน้องเปียร์ และเริ่มมีคนนอกมาเปิดร้านอาหารขายให้ฝรั่ง ชื่อร้าน own home เป็นเจ้าแรก ปี พ.ศ. 2528 เริ่มมีเกสต์เฮาส์ของคนท้องถิ่นที่จดทะเบียนและ ได้ใบอนุญาตจากทางการ เช่น ดวงเกสต์เฮาส์เริ่มต้นจากทำเกสต์เฮาส์ ต่อมาขยายมาจัดทัวร์เดิน ป่าโดยฝึกหัดเด็กโต เด็กชาวเขามาเป็นไกด์ท้องถิ่นจากประสบการณ์ของตนเอง

ปี พ.ศ. 2530 เริ่มมีกิจกรรมขี่ช้างล่องแพ ทัวร์เดินป่าอย่างเดียว ในช่วงปี พ.ศ. 2531 การท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนบูม นักท่องเที่ยวมาเป็นแพคเกจทัวร์เพื่อมาดูทะเลหริ่งคอยาว และนั่งรถ ชมเมืองแม่ฮ่องสอน ตอนนั้นมีทัวร์รถสองแถวแดงบริการวิ่งมาจากเชียงใหม่ แวะบ้านชาวเขา และ บ้านคนจีนสันติชนที่ปาย

ไกด์ปายรุ่นแรก พจน์ จุ่น นันโด ได้เรียนรู้จากไกด์พม่าที่มาเป็นไกด์ทัวร์ป่ามาจาก เชียงใหม่ ได้ค่าทัวร์วันละ 100 บาท ตอนนั้นไกด์ท้องถิ่นยังพูดภาษาอังกฤษไม่เก่ง และไกด์ปาย ยุคแรกเริ่มจากเป็นลูกหาบและเรียนรู้จากไกด์รุ่นพี่ที่เป็นพม่า ฝึกงานจากการดูเขาอธิบายให้ นักท่องเที่ยวฟัง ในตอนนั้น ม.เชียงใหม่ เริ่มจัดอบรมไกด์ แต่ยังไม่เน้นการฝึกไกด์ ตอนนั้นที่ปาย ค่าครองชีพถูก ธรรมชาติดี สงบเงียบ ที่พักดี คนดี มีมิตรไมตรี ชื่อ ไม่มีเล่ห์ ซึ่งถ้าเทียบกับการ ท่องเที่ยว อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในตอนนั้น มีการเติบโตสูงกว่ามาก โดยเฉพาะช่วงปี 30-33 ค่าใช้จ่ายที่พักและค่าอาหารคนละ 300-500 บาท แต่ถ้ามาปายเสียค่าใช้จ่ายคนละ 100 บาท

คู่มือนำเที่ยวโดนลี่แพลนเน็ตประชาสัมพันธ์ปายต่อเนื่องจึงเริ่มมี นักท่องเที่ยวฝรั่งที่มา ปายเพื่อมาเดินป่า ธุรกิจทัวร์ป่าในปายจัดเป็นเส้นทางทัวร์ป่าที่นำโดยไกด์ท้องถิ่นมีลักษณะเด่น ที่ต่างจากที่อื่นคือเดินอย่างเดียวไม่มีขี่ช้างล่องแพ เหมือนกับทัวร์ป่าที่จัดโดยบริษัททัวร์ป่าที่จัดโดย บริษัททัวร์ป่าในเชียงใหม่กับโต๊ะทัวร์ป่าที่เมืองแม่ฮ่องสอน ดังนั้นทัวร์ป่าป่า-ปางมะผ้า แม่ฮ่องสอน จึงเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวว่า “No mercy trek” เป็นกิจกรรมที่จัดและนำโดยคนท้องถิ่น ในช่วงนั้นร้านอาหารที่เปิดขายมีไม่มากนักและเป็นร้านที่ขายให้กับข้าราชการในพื้นที่ ก็มีรายได้ดี จากนักท่องเที่ยวทัวร์ป่า

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เริ่มมีเกสต์เฮ้าส์ริมน้ำปายที่บ้านป่าขาม ตำบลเวียงใต้ ไกด์ ต่างถิ่น เข้ามาเช่าที่นาชาวบ้านริมน้ำปายซึ่งเป็นที่ดินที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่ทิ้งขยะเพราะน้ำท่วมทุกปีและบริเวณนั้นในอดีตเคยใช้เป็นที่ฝังศพทหารญี่ปุ่นที่ป่วยเสียชีวิตระหว่างเดินทางกลับช่วงปี พ.ศ. 2488 สร้างเป็นเกสต์เฮ้าส์ด้วยฟากไม้ไผ่และหลังคาตองตั้งราคาที่พักคืนละ 50 บาท และได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวต่างชาติหลังจากนั้นมีการซื้อกิจการเกสต์เฮ้าส์กันไปมาระหว่างคนต่างถิ่น

ธุรกิจที่พักของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาปาย เริ่มต้นขึ้นก่อนที่รัฐจะส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน การท่องเที่ยวปายเริ่มต้นแบบค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติของความต้องการของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านหลายคนเล่าว่าที่พักแห่งแรกที่รับนักท่องเที่ยวฝรั่งเป็นบ้านพักของดาบตำรวจ ในสมัยนั้น (ปี พ.ศ. 2526) การจัดแบ่งบ้านเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นอะไรที่ใหม่ในความรู้สึกของชาวบ้าน ชาวบ้านปายไม่คุ้นชินกับการพูดคุยกับคนแปลกหน้า แม้แต่เวลาจะขายกระเทียมชาวบ้านยังต้องอาศัยครูทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเอากระเทียมปายไปขายให้พ่อค้าคนนอกแทน ชาวบ้านกลุ่มที่สื่อสารเป็นภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวได้ดูเหมือนจะเป็นชาวบ้านกลุ่มข้าราชการครู จึงไม่น่าแปลกที่ครูและข้าราชการเป็นชาวบ้านกลุ่มแรก ๆ ที่ลุกขึ้นมาทำเกสต์เฮ้าส์รองรับความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เริ่มมีเกสต์เฮ้าส์ที่จัดการโดยคนท้องถิ่นที่จดทะเบียนและได้รับใบอนุญาตประกอบการอย่างเป็นทางการ 2-3 แห่ง ได้แก่ ดวงเกสต์เฮ้าส์ ชาร์ลีเกสต์เฮ้าส์และณัญญาเฮ้าส์ ผู้ประกอบการธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ยุคแรก ที่ปายเป็นครูที่เป็นคนไทยใหญ่ และเป็นคนเมืองย้ายมาจากอำเภอแม่สะเรียงบ้าง จาก จังหวัดเชียงใหม่บ้างเข้ามาบริหารราชการที่ ตำบลเวียงใต้ ธุรกิจที่พักเริ่มขึ้นหลังจากที่คอยเฝ้าดูผู้หมวดข้างบ้านแบ่งบ้านให้นักท่องเที่ยวฝรั่งที่มากับไกด์เชียงใหม่ จึงเริ่มติดต่อกับไกด์จากเชียงใหม่ จากเชียงรายที่พานักท่องเที่ยวเข้ามาพัก เพราะนักท่องเที่ยวบางคนต้องการที่นอนเพื่อรถขึ้นรถในวันรุ่งขึ้นเดินทางไปตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เพราะ ตอนนั้นปายไม่มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว มีโรงแรมแห่งเดียวคือ โรงเรียนเวียงปาย ชาวบ้านที่ปายคอยจัดหาที่พักปรับปรุงบริเวณบ้านไว้เป็นที่พักเพื่อแลกกับค่าตอบแทนค่าที่นอน คืนละ 20 บาท จัดหาข้าวห่อไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่ไปเดินป่า “ตำบลเวียงใต้เริ่มเป็นย่านธุรกิจท่องเที่ยวที่มีที่พักราคาถูก”

การปรับตัวของชุมชนกับการจัดการการธุรกิจที่พัก

ในปี พ.ศ. 2528 ดวงเกสต์เฮ้าส์ที่จดทะเบียนแห่งแรก บ้าจันทร์เล่าว่า ตอนเริ่มแรกเห็นมีนายตำรวจคนหนึ่งมีบ้าน 2 ชั้น แบ่งห้องให้ฝรั่งเช่า ตอนนั้น (ที่สาวป่า) ทำร้านอาหารในหมู่บ้านมีนักท่องเที่ยวมากินข้าวและก็ขอพัก ก็ให้พักฟรี เพราะเห็นว่ามากินข้าวที่ร้าน แต่คนที่มาพักก็ให้

คนละ 20 บาท จากนั้นก็เลยทำเป็นบ้านให้พัก ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2528 ประมาณ 2-3 ปี นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวเห็นธรรมชาติ และวัฒนธรรมดี เลยติดใจกลับมาเที่ยวกลับมาพักอีก กลางค้ำกลางคืนจะมีตำรวจมาส่องไฟดูว่ามีนักท่องเที่ยวมาพักนอนที่นี้ “เรื่องตำรวจกับชาวบ้าน เป็นความสัมพันธ์ที่กดดัน ไม่สบายใจก็เลยอยากทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย” เพราะตำรวจไม่ยอมให้ทำเกสต์เฮ้าส์หากไม่ได้รับอนุญาต ช่วงนั้นนายอำเภอเรียกไป ว่า ทางกรมเปิดโอกาสให้ทำ เกสต์เฮ้าส์ เลยเข้าไปนั่งฟังประชุมที่เชียงใหม่ เรื่องการขออนุญาต และได้ใบอนุญาตเป็นแห่งแรก ตอนนั้น Pai GH ทำอยู่ก่อนแต่ไม่มีใบอนุญาต

ตอนนั้นดวงเกสต์เฮ้าส์มี 9 ห้อง พักคนละ 30 บาท ป้าเริ่มคิดว่าจะทำอย่างไรให้ฝรั่งมา พักที่นี้นาน ๆ ก็เริ่มพาฝรั่งไปเที่ยวบ้านชาวเขา ตอนนั้นเป็นบ้านดินผสมฟางข้าว หลังคาตองตึง ในบ้านสี่ซอ (ใต้ถุนติดพื้น) เขาก็ทำงานฝีมือ ฝรั่งเริ่มสนใจซื้อยามทำกระเป๋า สายข้อมือส่วน ออน เจ้าของเกสต์เฮ้าส์ จะแยกขยะที่เกสต์เฮ้าส์ ถ้าเป็นขยะสดจะใช้ทำปุ๋ย ชุดหลุมฝังกลบ ไม่เผา แต่ถ้าเป็นพลาสติก จะเก็บขายร้านขายของเก่า เดือนหนึ่ง 200-300 บาทได้เป็นค่าอาหารหมา แต่ เกสต์เฮ้าส์บางแห่งทิ้งขยะลงน้ำป่า พอน้ำลงจะพบขวดซอส ตามเนินส่วนใหญ่มักคิดว่า “ไปให้ พัน ๆ บ้านตัวเอง”

1.2 ยุคการขยายตัวของธุรกิจชุมชน และการเข้ามาของนักลงทุนรายย่อย (ปี พ.ศ. 2534–2542)

ในยุคนี้มีนักท่องเที่ยวไทยเหมารถตู้มาเที่ยวแม่ฮ่องสอนในหน้าหนาว ผ่านปายแวะ ทานข้าวก่อนที่จะเดินทางต่อเกสต์เฮ้าส์ในปายยังมีไม่มาก นักท่องเที่ยว ฝรั่งสะพายเป้ เริ่มมาปาย มากขึ้น มีทั้งที่มาพักระยะยาว เป็นยุคที่ธุรกิจท่องเที่ยวของคนในชุมชนขยายตัว พร้อม ๆ ผู้ประกอบการรายย่อยต่างถิ่นมาเช่าและซื้อที่ดินริมฝั่งน้ำปายบริเวณบ้านป่าขาม ทำเกสต์เฮ้าส์ ราคาถูก เริ่มมีธุรกิจเช่ามอเตอร์ไซด์ของคนนอกเข้ามาเปิดบริการแต่เปิดได้ไม่นานก็ต้องปิดกิจการ เพราะคนในท้องถิ่นเข้าไปขนยาเสพติด ถนนเข้าหมู่บ้านยังไม่ดีทำให้รถเสื่อมสภาพเร็วกว่าที่ ผู้ประกอบการจะคาดเดาได้ เป็นยุคที่ธุรกิจท่องเที่ยวทัวร์ปายเติบโตพร้อม ๆ ปัญหาป่าไม่ถูก ทำลาย (ผู้ประกอบการจากกรุงเทพฯ อายุ 60 ปี)

ปายเป็น “ทางผ่าน” ของนักท่องเที่ยว (พ.ศ. 2530–2542)

เมื่อถนนหลวงสายเชียงใหม่มาปายเสร็จสมบูรณ์ (พ.ศ. 2530) ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวฝรั่ง สะพายเป้กลุ่มเล็กมาเป็นทัวร์มอเตอร์ไซด์มาปาย สมัยนั้นนักท่องเที่ยวฝรั่งในปายมีวันละไม่เกิน 20 คน และจากการบอกต่อ ทำให้ปายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวฝรั่งว่าเป็นเมืองเล็กที่เงียบสงบ

ธรรมชาติที่พิศมูต ต่อมาเริ่มมีนักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้มาเป็นทัวร์รถจี๊ปแต่ยังไม่มากนัก เมื่อรัฐบาลเริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนชูจุดขายกะเหรี่ยงคอยาว พุงบัวตอง เมืองสามหมอกในปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ส่งผลต่อให้มีนักท่องเที่ยวหลังไหลมาปลายมากขึ้นในปี พ.ศ. 2533 นับเป็นปีที่การท่องเที่ยวปายบูมเป็นครั้งแรก เริ่มมีนักท่องเที่ยวไทยและนักท่องเที่ยวจากยุโรปที่เดินทางเป็นทัวร์รถตู้มาแวะทานข้าวที่ปาย ซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างเชียงใหม่ (เชียงใหม่-ปาย 6 ชั่วโมง) กับอำเภอแม่ฮ่องสอน (ปาย-แม่ฮ่องสอน 6 ชั่วโมง)

ด้วยสภาพภูมิประเทศ ทิวทัศน์ที่เป็นภูเขา แม่น้ำ อากาศสะอาด และสภาพการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวัฒนธรรมที่แตกต่างนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปายในช่วงนั้นมากันเป็นกลุ่มเล็กที่มากับไกด์ทัวร์ป่าจากเชียงใหม่เชียงใหม่รายบ้าง มากันเป็นทัวร์มอเตอร์ไซด์จากเชียงใหม่ก็มี กิจกรรมท่องเที่ยวในช่วงนั้น นักท่องเที่ยวมาเดินป่า ชี่ช้าง ล่องแพไม้ไผ่ แวะพักบ้านชาวน้ำบ้านไทยใหญ่ในตัวเมืองเวียงใต้ และบ้านชาวเขาลีซอ มูเซอ กะเหรี่ยง ตามหมู่บ้านรอบนอกตามเส้นทางเดินป่า ปายเริ่มมีนักท่องเที่ยวฝรั่งที่แสวงหา “ความเป็นของแท้” ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของวัฒนธรรมชาวเขา ใน จังหวัดแม่ฮ่องสอน หลังจากที่นักท่องเที่ยวฝรั่งพบว่าชาวเขาที่เชียงใหม่กับเชียงใหม่ไม่ใช่ “ของแท้” ในสายตาของนักท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังเป็นป่าที่สมบูรณ์จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มเล็ก ๆ เข้ามาเดินป่า ก่อนที่ทางการจะประกาศนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นช่วงเวลา ที่รัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยให้เป็นปี Visit Thailand Year แม้รัฐจะประกาศนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ นโยบายส่งเสริมไม่มีผลต่อการเติบโตของกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ฝรั่งสะพายเป้ที่เข้ามาปาย เพราะกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เข้ามาปายเพราะการบอกต่อกันในกลุ่มนักท่องเที่ยวตอนนั้นอำเภอปายเป็นชนบทเล็ก ๆ ในระยะเริ่มแรกของการท่องเที่ยว เป็นจุดแวะพักของผู้คนที่เดินทางระหว่างเชียงใหม่และเมืองแม่ฮ่องสอนเพื่อค้าขายและท่องเที่ยวที่เดินทางมาปายเพื่อไปเที่ยวไปดูไปพักในหมู่บ้านชาวเขาที่ไม่มีไฟฟ้าทำให้กิจกรรมทัวร์ป่า เดินป่า พักที่พักรักษาบ้าน การได้ไปสัมผัสวิถีชีวิตชาวเขาที่มีความหลากหลายกลายเป็นเสน่ห์ที่นักท่องเที่ยวฝรั่งบอกกันปาก ต่อปาก และจากหนังสือไกด์บุ๊ก Lonely Planet Thailand จนปายเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มสะพายเป้ โดยไม่ต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์ของ ททท.ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ปายกลายเป็นสวรรค์ของนักท่องเที่ยวฝรั่งที่ต้องการหาประสบการณ์ “พีคัญชา” เพราะเป็นที่ที่สามารถหาหาัญชาและยาเสพติดได้ง่าย

นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาภายในยุคเริ่มต้นของการท่องเที่ยว ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา มีกลุ่มนักวิชาการ นักค้นหาของแท้ ค้นหาชุมชนบทดั้งเดิมในจินตนาการ กลุ่มนี้ยอมรับเงื่อนไขของท้องถิ่น และอยู่อย่างพอเพียง ในอีกส่วนหนึ่งก็เป็น กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวมาหลายแห่งแล้ว กลุ่มศิลปินนักดนตรี นักวาดรูปสนใจแหล่งท่องเที่ยวชนบท และตอนนี้กำลังมองหาประสบการณ์ที่แตกต่าง ยอมรับเงื่อนไขท้องถิ่นและสามารถปรับตัวได้ อย่างไรก็ตามมีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มนักท่องเที่ยวไปมาโดยตลอด ตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของเมืองความสะดวกในการเข้าถึงอำเภอปลาย นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมท่องเที่ยวอันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศถิ่นกำเนิดของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

จากการบอกต่อปากต่อปากทำให้ปลายกลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยวกลุ่ม Backpackers และขยายไปสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวเที่ยวไทย นักท่องเที่ยวเอเชีย ญี่ปุ่น เกาหลี จีน ในเวลาต่อมา ช่วงปลายทศวรรษ 2530 เริ่มมี นักท่องเที่ยวไทยหนุ่มสาวกลุ่มเล็ก ๆ ที่ชอบเที่ยวผจญภัย สนใจแหล่งท่องเที่ยวชนบทและกำลังมองหาสิ่งที่แตกต่างจากสังคมเมือง กลุ่มนี้สามารถปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขท้องถิ่นได้อย่างง่าย

คุณนา เจ้าของเกสต์เฮาส์เล่าว่า นักท่องเที่ยวฝรั่งที่มาปลายช่วงแรก ๆ อายุ 25-30 ปี ชอบเดินไปถ่ายรูปไปดูวิถีชีวิต เป็นกลุ่มชอบลุย ไม่จู้จี้ ฝรั่งที่มา ตัวใครตัวมัน ไม่สนใจคนรอบข้าง ตรงต่อเวลาเป็นนักท่องเที่ยวที่มาปลายช่วงแรก ๆ คือ ยุโรปชาวสวิส เยอรมัน มากับไกด์ เป็นนักท่องเที่ยวเกรดดีมีเงิน คือซื้อของไม่เอาเงินทอน แต่พอเริ่มมีชายยาเสพติดก็จะมีฝรั่งเกรดแย่มา ปลาย ปี พ.ศ. 2533 เริ่มมีทัวร์รถตู้ฝรั่งที่มากับทัวร์ แพคเกจโฮมสเตย์แต่ไม่มาก

ในปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีนักท่องเที่ยวไทยแวะทานข้าวที่ปลาย มาทีละ 10 คันรถตู้เพื่อมาดูดอกบัวตองที่ขุนยวม ปี พ.ศ. 2539 นักท่องเที่ยวไทยรถตู้มากขึ้น และเริ่มมีฝรั่งแบกเป้ มาเดือนละ 100 คน ตอนนั้นเกสต์เฮาส์ที่ปลายมีประมาณ 10 แห่ง

ปี พ.ศ. 2539 การท่องเที่ยวปลายเริ่มบูมอีกครั้งเพราะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโครงการอเมซิ่งไทยแลนด์ แต่ภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจไทยกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2540 กลุ่มนักท่องเที่ยวไทยที่มาเที่ยวเป็นทัวร์รถตู้หายไป ส่วนนักท่องเที่ยวฝรั่งที่มาเที่ยวทัวร์ปายังมีอยู่แต่ไม่มากเหมือนปีก่อน ๆ

ในสมัยรัฐบาลนายชาติชาย (ปี พ.ศ. 2531-2534) ธนาคารกรุงไทยสาขาปลายที่เริ่มมาเปิดทำการในตำบลเวียงใต้ ปล่อยเงินกู้ให้นักลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว คนท้องถิ่นมีเงินรายได้จากการขายที่ดินผืนใหญ่แบบยกแปลงให้นักการเมืองและนักธุรกิจที่เข้าไปซื้อเก็งกำไร และนักลงทุนจาก

เชียงใหม่และกรุงเทพฯเข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปายในตำบลเวียงใต้ และหมู่บ้านรอบนอกที่ ตำบลเวียงเหนือและตำบลแม่เนาเติง เพื่อขายต่อให้นักลงทุนรายย่อยที่มาทำเกสต์เฮ้าส์ และรีสอร์ตในระยะต่อมา มีการก่อสร้างโรงแรมวิวปายตรงปากทางเข้าเมือง เป็นอาคารคอนกรีต 5 ชั้น 40 ห้องพักแต่กลับไม่ได้รับความนิยม

ในปี พ.ศ. 2531 เกสต์เฮ้าส์ในปายยังมีไม่มาก ในขณะที่แม่ฮ่องสอนมีหลาย 10 แห่ง บริเวณรอบหนองจองคำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีคนเชียงใหม่มาทำธุรกิจเกสต์เฮ้าส์แถบริมน้ำปาย ที่บ้าน ป่าขาม มาเช่าที่กั้นทำเกสต์เฮ้าส์ริเวอร์ไซด์ 1 เป็นแห่งแรกของบ้านป่าขาม และมีการจัดปาร์ตี้บ่อย เลี้ยงอาหารฟรี แต่เครื่องดีมีจ่ายเงิน มีห้องพักที่ราคาแพงและถูก ที่เป็นห้องน้ำแยกคิดราคาคนละ 50-100 บาท ต่อจากนั้นมาในปี พ.ศ. 2544 คนท้องถิ่นเจ้าของที่ดินขอที่ดินคืนและมาทำธุรกิจที่พักเอง

ในขณะที่เกสต์เฮ้าส์ริมน้ำปายแถบ บ้านป่าขามได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ สะพายเป้ในปี พ.ศ. 2537-2538 ที่ ตำบลเวียงเหนือเริ่มมีเกสต์เฮ้าส์ริมน้ำปาย (ลึบสองปันนา) เกิดขึ้นเจ้าของกิจการเป็นคนกรุงเทพฯที่ใช้ศิลปะเป็นตัวนำ (Art-led Tourism) การเข้ามาทำเกสต์เฮ้าส์ของคน ต่างถิ่นทำให้ ชาวบ้านแถวริมน้ำปายเลิกปลูกฝักริมน้ำและเริ่มใช้ที่ดินมาทำเกสต์เฮ้าส์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538

ช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่มีนักธุรกิจข้างนอกที่เป็นนักพัฒนาที่ดิน กู้เงินธนาคารกรุงเทพฯที่อยากปล่อยกู้เพื่อให้เงินสะพัด เข้ามาสร้างโรงแรมวิวปาย เป็นโรงแรมคอนกรีตเหมือนกับที่เห็นโรงแรมในเมืองทั่วไปตรงปากทางเข้าตัวอำเภอปาย แต่กลับไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธสิ่งที่แปลกแยกจากธรรมชาติของปายที่นักท่องเที่ยวโยทยา

เกสต์เฮ้าส์ราคาถูกฝั่งริมน้ำปายยังคงได้รับความนิยมจากกลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ จึงมีนักลงทุนรายย่อยจากเชียงใหม่เข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปายที่บ้านป่าขาม ตำบลเวียงใต้และพัฒนาเป็นเกสต์เฮ้าส์กึ่งรีสอร์ต ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้จากคนนอกในเรื่องการใช้ประโยชน์ของที่ดินริมน้ำปาย จากที่เคยเป็นที่ทิ้ง กลับเป็นทำเลทองสำหรับผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านท้องถิ่นที่สะสมรายได้จากการเป็นลูกหาบ ไกด์ทัวร์ป่า คนขับรถรับส่งนักท่องเที่ยวทัวร์ป่าขายอาหาร ได้เรียนรู้จากประสบการณ์และหันมาลงทุนแบบค่อยเป็นค่อยไปทำกิจการเกสต์เฮ้าส์ที่สร้างจากวัสดุจากธรรมชาติฟากไม้ไผ่หลังคาใบตองตึง ทำทัวร์ป่า และร้านอาหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เมื่อทัวร์ป่าเป็นที่นิยม ไกด์และคนท้องถิ่นมีรายได้ดีจากกิจกรรมทัวร์ป่า ก็เกิดปัญหา

ป่าไผ่ถูกทำลายลงมาก ในปี พ.ศ. 2535 เมื่อรัฐออกกฎหมายห้ามตัดไม้ จึงมีผลถึงการห้ามตัดไม้ไผ่ใช้ล่องแพ (มีธุรกิจล่องแพวางขึ้นมาทดแทน) จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมทัวร์ป่าลดน้อยลง

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวทัวร์ป่าก็ยังมีอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับรัฐจัดโครงการอเมซซิ่งไทยแลนด์ส่งเสริมการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2539 การท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง แต่หลังจากประเทศประสบวิกฤตเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ทัวร์รถตู้คนไทยที่เดินทางไปเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนเริ่มลดน้อยลงและหายไป แต่นักท่องเที่ยวต่างชาติยังคงเดินทางมาเที่ยวปายอย่างต่อเนื่องแต่ไม่มากเหมือนปีก่อน ในยุคนี้นายยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวไทย

เมื่อพิจารณาจากการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศของธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาปาย ซึ่งเป็นธนาคารพาณิชย์แห่งเดียวในเวลานั้น พบว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2537-2540) ได้มีกระแสเงินสะพัดในอำเภอปาย เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ล้านบาทต่อปี โดยวงเงินดังกล่าวเป็นรายจ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอปาย แต่เมื่อพิจารณามูลค่าหมุนเวียนเงินของนักท่องเที่ยวไทยในปาย พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนในแต่ละปีมีจำนวนน้อยและสร้างรายได้ให้คนท้องถิ่นไม่มากนัก (พิสิษฐ์ สุขสวัสดิ์, 2541)

วิกฤตเศรษฐกิจทำให้มีคนรุ่นใหม่หนุ่มสาวจากกรุงเทพ (กลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “Creative”) ที่ทำงานด้านโฆษณาจากเมืองใหญ่มาก่อนได้ย้ายเข้ามาเริ่มต้นชีวิตและหาอาชีพใหม่ทำที่ปาย ทำธุรกิจเกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายโปสการ์ดร้านขายของที่ระลึก และร้านเช่าหนังสือมือ เป็นธุรกิจที่สอดคล้องกับรูปแบบการใช้ชีวิตสมัยใหม่ของคนในเมือง โดยใช้เรือนไม้ดั้งเดิมของคนท้องถิ่นมาตกแต่งให้มีดีไซน์ และสร้างความเป็นปายขึ้นมาใหม่ เป็นกลุ่มที่มีวิสัยคิด ในการจัดการท่องเที่ยวเอาศิลปะนำธุรกิจท่องเที่ยว (Art-led Tourism) และผูกสัมพันธ์กับชาวบ้านท้องถิ่นทำให้มีรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพา และเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างบุคลิกให้กับเมืองปาย โดยใช้ความสามารถในการถ่ายภาพและวาดรูปตั้งเส้นทิวทัศน์และสร้างความเป็นปายขึ้นมาใหม่

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ประกอบกับที่สื่อท่องเที่ยวไทยนำเสนอภาพของเมืองปายอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ว่าเป็นเมืองชนบทเล็ก ๆ ที่มีความโรแมนติก มีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัย มีศิลปินนักวาดรูป นักดนตรีแวะเวียนไปมา และเป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวฝรั่งนิยมเดินทางอย่างต่อเนื่อง ปายจึงเริ่มเป็นที่รู้จักของกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยมากขึ้นและเริ่มมีนักท่องเที่ยวไทยเดินทางเป็นกลุ่มมาเที่ยวปายในช่วงวันหยุดตามเทศกาล โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2542 มีการจัดเอเชียนเกมส์ที่เชียงใหม่ (ผู้ประกอบการร้านอาหาร

คนกรุงเทพฯ อายุ 60 ปี) ช่วงนี้เริ่มมีคนนอกเข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นแบบครอบครัว เริ่มกลายมาเป็นความสัมพันธ์แบบธุรกิจเต็มตัว

รอน เจ้าของเกสต์เฮ้าส์ (คนไต้หวัน อายุ 30 ปี) เล่าว่ามีการริเริ่มรวมกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวปายขึ้นเป็นครั้งแรกขึ้นอย่างไม่เป็นทางการปี พ.ศ. 2540 สมาชิกกลุ่มนี้เป็นคนในพื้นที่ที่ร่วมมือกันดีแบบ “ว่าไงว่าตาม” ต่อมาระยะหลัง พอมามีคนนอกที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจ คนนอกก็จะคุยว่ารู้จักคนมีอำนาจ ทำให้คนอื่น (คนในท้องถิ่น) ในกลุ่มไม่กล้าพูดแสดงความคิดเห็น สุดท้ายสมาชิกในกลุ่มก็ไม่สามารถร่วมงานกันได้ อีกลักษณะหนึ่งของคนบางคนที่ไม่เข้าประชุมกลุ่ม แต่กลับไม่ยอมรับผิดชอบในที่ประชุม ผมว่าการที่มีคนหลากหลายความคิดเห็นเข้ามา ทำให้กลุ่มชมรมท่องเที่ยวปายสลายตัว เพราะมีคนนอกท้องถิ่นที่พูดมากแต่ไม่ทำ

ยุคทองของธุรกิจท่องเที่ยวของคนท้องถิ่น (ปี พ.ศ. 2534-2542)

ป่าจันทร์เล่าว่า ในปี พ.ศ. 2530-2534 เป็นต้นมาเริ่มมีผู้ประกอบการที่เป็นคนท้องถิ่นรุ่นที่ 2 ที่ลงทุนทำเกสต์เฮ้าส์ ในพื้นที่สวนของตนเอง เช่น ลุงจันคนไทยใหญ่ และเป็นช่วงที่มีนักลงทุนรายย่อยจากกรุงเทพฯ เข้ามาซื้อที่ดินจากคนท้องถิ่นเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ตอนนั้นเกสต์เฮ้าส์ในปายมีไม่มาก แต่นักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้เริ่มมาปายมากขึ้นและเริ่มมีนักท่องเที่ยวที่มาพักระยะยาวนาน 3 เดือน

ทัวร์เดินป่าในปาย

ป่าจันทร์ เล่าถึงกิจกรรมเดินป่าในปายเป็นกิจกรรมที่บริษัททัวร์ในเชียงใหม่และเชียงใหม่รายจัดหาเส้นทางใหม่ ๆ เป็นหลังจากที่ความสมบูรณ์ของป่าลดลงและการดำเนินชีวิตของชาวเขาที่เชียงใหม่เปลี่ยนไป ดังนั้นเส้นทางเดินป่าที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนและที่เชียงใหม่จึงเป็นทางเลือกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวช่วงเวลานั้น เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวฝรั่งที่ต้องการหาประสบการณ์แปลกใหม่ กิจกรรมที่เข้าไปในป่าที่มีความสมบูรณ์ ที่ได้พบเห็นการใช้ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นของแท้ รวมถึงการให้นักท่องเที่ยวลองสูบฝิ่นและกัญชาเพื่อสร้างจุดขายให้กับการท่องเที่ยวทัวร์ป่า

หลังจากที่ได้เรียนรู้จากไกด์เชียงใหม่ที่พานักท่องเที่ยวทัวร์ป่าที่ปาย เจ้าของเกสต์เฮ้าส์ ก็เริ่มจัดทัวร์เดินป่าแวะบ้านชาวเขาด้วยตัวเองและฝึกไกด์ท้องถิ่นจากประสบการณ์ของตนเอง

“ป่าเริ่มจัดทัวร์ป่าพานักท่องเที่ยวฝรั่งเดินไปเที่ยวบ้านลีซอตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 คิดวันละ 100 บาท ภาษาอังกฤษพูดได้บ้างไม่ได้บ้าง ชาวบ้านที่บ้านลีซอก็ได้ขายของ เริ่มภูมิใจว่านำเที่ยวได้ จากนั้นก็เริ่มพานักท่องเที่ยวเดินไปไกลกว่าเส้นทางเดิมไปถึงน้ำตกหมอบาง บ้านยะโป้

เป็นบ้านมุเซอร์ (เป็นบ้านแฝกใต้ถุนสูง ไม้เลื้อยห่ม) จากนั้นป่าเริ่มเอาเด็กในหมู่บ้านเวียงใต้ (ไทยใหญ่) จบ ป.4 ที่ไปทำงานก่อสร้างค่ายทหาร มาฝึกหัดเป็นไกด์ สอนตั้งแต่วิธีเปิดพจนานุกรม และห่อข้าวให้ไกด์ไปกับนักท่องเที่ยว จากนั้น ก็หาเส้นทางใหม่พานักท่องเที่ยวไปถ้ำลอด ผ่านบ้านน้ำริน เป็นบ้านลือชอ กลายเป็นทัวร์ 2 วัน พาไปล่องแพไม้ไผ่ ไปถึงบ้านตาลเจ็ดต้นที่ ตำบลเวียงเหนือล่องแพมาถึงที่ตัวเมืองปาย คิดล่ำละ 100 บาทต่อคน ไม้ไผ่ที่ตัดแล้วชาวบ้านก็เอามาทำรั้วบ้าน ไกด์เองก็เริ่มหาเส้นทางใหม่ ๆ ไปพักกับชาวบ้านที่บ้านเมืองน้อย ตำบลเวียงเหนือ (เป็นบ้านกะเหรี่ยง คนโสดใส่ชุดขาว คนแต่งงานแล้วใส่คนละท่อน) จากนั้นก็ไปทัวร์ป่าที่เส้นทางบ้านทรายงามแวะกินข้าวกลางวัน พอมาปี พ.ศ. 2538 เริ่มขอใบอนุญาตทัวร์ป่าเป็นแห่งแรก และขอให้ ททท.ภาคเหนือ มาบริการให้แก่ผู้ประกอบการที่ปาย เรื่องแบบฟอร์มขอใบอนุญาต ป่าคิดว่าการที่เป็นข้าราชการ ทำอะไร ๆ ก็ต้องป้องกันไว้ก่อน

ทัวร์ป่าที่ปายบวมปี พ.ศ. 2534-2538 ไกด์ท้องถิ่นรุ่น 2 ก็จะมาเชิญชวนฝรั่งขึ้นทัวร์ป่า ถ้าเป็นหน้าหนาวก็จะมาเล่นกีตาร์รอบกองไฟหน้าหนาว มีหม้อต้มน้ำดื่ม น้ำชา แต่ปี พ.ศ. 2534-2535 รัฐมีคำสั่งประกาศห้ามตัดไม้ไผ่ใช้ล่องแพทำทัวร์ป่า และ สั่งเลิกทำทัวร์ป่า เพราะไม้ไผ่ ถูกตัดไปมาก

ป่าจันทร์ พีสุ และพีปลา ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่เป็นคนท้องถิ่นต่างลงความเห็นตรงกันว่า การท่องเที่ยวที่แม่ฮ่องสอนมีผลต่อกิจการที่พัก ร้านอาหาร และกิจกรรมทัวร์ป่าในปายมาก ช่วงหน้าหนาวมีรถตู้ของนักท่องเที่ยวไทยและนักท่องเที่ยวฝรั่ง แวะมาทานข้าวก่อนจะเดินทางต่อไปตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ช่วงปี พ.ศ. 2532-2534 รถทุกคันก็จะมาแวะทานข้าวที่ร้านอาหารของคนท้องถิ่นที่ขายให้กับข้าราชการในพื้นที่ จึงมีเพียงไม่กี่ร้าน พอทุ่มกว่าร้านรวงที่นี้ปิดหมด ปี พ.ศ. 2534-2538 เป็นยุคทองของธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ และร้านอาหารของคนท้องถิ่นเพราะยังมีกิจการร้านค้าจำนวนไม่มากนัก แต่หลังปี พ.ศ. 2538 เริ่มมีร้านอาหารของคนนอกมากขึ้น เริ่มมีเกสต์เฮ้าส์เริ่มให้บริการซักผ้าแก่นักท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่ดีมาและไกด์ท้องถิ่นก็มีรายได้ดี มาจากกิจกรรมทัวร์ป่า

นักลงทุนรายย่อยต่างถิ่นกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ที่ริมน้ำปาย แถวบ้านป่าขาม ตำบลเวียงใต้ คนต่างถิ่นจากเชียงใหม่เริ่มเข้ามาซื้อที่ดินทุนทำเกสต์เฮ้าส์ปลูกเป็นกระต๊อบทำด้วยฟากไม้ไผ่ หลังคาตองตั้งราคาที่พักคืนละ 50 บาทได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ หลังจากนั้นเริ่มมีการซื้อกิจการเกสต์เฮ้าส์กันไประหว่างคนต่างถิ่นด้วยกัน ปี พ.ศ. 2533 ที่บ้านป่าขาม พี่เปี้ยเข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำทำรีสอร์ทที่ปายคอกทเทจในช่วงเวลานี้ (พ.ศ. 2530-2535) เริ่มมีการซื้อที่ดินในหมู่บ้านรอบ

นอกเพื่อทำรีสอร์ทขนาดใหญ่ เช่น ที่ตำบลแม่ฮี้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่เนาเติง ในตอนนั้นชาวบ้านที่มีที่ดิน อยากทำ เกสต์เฮาส์แต่มีทุนไม่มาก และมีข้อจำกัดที่ภาษา กับแนวความคิดสร้าง เกสต์เฮาส์ให้มีดีไซน์ที่ดูน่าสนใจท่องเที่ยว

ปี พ.ศ. 2534 นายธนาคารกรุงไทย สาขาปาย ปล่อยเงินกู้ให้ญาติพี่น้องกู้เงินธนาคาร มาสร้างโรงแรมวิวปาย เป็นอาคารคอนกรีต สีชั้นมี 40 ห้องพัก ตั้งอยู่ที่ปากทางเข้าตัวเมืองปาย แต่กลับไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีคนนอกมาซื้อที่ดินติดน้ำปาย ทำรีสอร์ท เกสต์เฮาส์ บ้านเช่า ที่เวียงเหนือ หลังปี พ.ศ. 2539 เริ่มมีคนนอกเข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวที่เดิมมีลักษณะเป็นแบบครอบครัว เริ่มกลายเป็นความสัมพันธ์แบบธุรกิจเต็มตัว

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เริ่มมีคนชั้นกลางที่จบจากมหาวิทยาลัย และเมื่อชีวิตการทำงาน บริษัทโฆษณาอาชีพ “Creative” ในเมืองใหญ่ และเข้ามาใช้หาประสบการณ์ชีวิตและหาอาชีพใหม่ ทำที่ปาย เริ่มทำจากธุรกิจเล็ก ๆ ที่สร้างสรรค์ “ความเป็นปาย” ขึ้นมาใหม่ สื่อสารผ่านงานศิลปะที่เป็นรูปถ่าย แผ่นโปสเตอร์ เสื้อผ้า หรือการใช้ประโยชน์ของความงามของแลนด์สเคปทางธรรมชาติ หรือใช้บ้านไม้ทรงไทยใหญ่ที่มีอยู่ในปายให้สอดคล้องกับบรรยากาศใช้ชีวิตสมัยใหม่ของคนในเมืองที่เน้นดีไซน์และความทันสมัย โดยสื่อสารผ่านวิธีการจัดการธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของที่ระลึก เป็นกลุ่มนักลงทุนรายย่อย ที่มีแนวคิดเอาศิลปะนำ (Art-led Tourism) ธุรกิจการท่องเที่ยวและมีวิธคิดในการจัดการท่องเที่ยวที่สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในหมู่บ้านให้มีรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ให้ชาวบ้านมีรายได้ และผู้ประกอบการก็อยู่ได้ เช่น จ้างชาวบ้านเข้ามาทำงานในเกสต์เฮาส์และซื้อผักสวนครัวที่ชาวบ้านปลูกมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทำอาหารเป็นการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพา เพราะการที่คนนอกที่มาประกอบธุรกิจที่นี่ โดยไม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในหมู่บ้าน ก็จะไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเช่นกัน

ปัจจุบัน เล่าว่า ปี พ.ศ. 2530 พ.ศ. ในสมัยของรัฐบาลชาติเป็นยุคที่ที่ดินปายบูมครั้งแรก (ปี พ.ศ. 2530-2538) มีการซื้อขายที่ดินปายทั้งที่ดินที่มีเอกสารสิทธิและไม่มีเอกสารสิทธิ และเริ่มมีคนเชียงใหม่เข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปาย บริเวณบ้านป่าขาม ชาวบ้านหลายคนจะพูดถึงพี่เปี้ย คนเชียงใหม่รุ่นอายุ 50 ปีเธอเป็นคนแรก ๆ ที่มาซื้อที่ดินแถวริมน้ำปาย ตรงบ้านป่าขามจากชาวบ้านในปาย คนปายรู้จักพี่เปี้ยดีเพราะเป็นคนแรก ๆ ที่เข้ามาซื้อขายที่หลายผืนในตำบลเวียงใต้ และที่นารอบนอกแถวตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่เนาเติง แล้วขายต่อให้คนจากต่างถิ่นที่มี

ทุนเข้ามาสร้างธุรกิจที่พัก มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจ่ายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีคนข้างนอกเข้ามาลงทุนเป็นระลอก ในสมัยนั้นมีนายทุนมาซื้อที่ดินที่ตำบลเวียงเหนือทิ้งไว้

การท่องเที่ยวทำให้ที่ดินติดริมน้ำปาย ซึ่งเป็นที่ที่ไม่มีราคาในสายตาชาวบ้าน เพราะเป็นที่ที่น้ำท่วมถึงชาวบ้านไม่นิยมปลูกบ้านเรือนอาศัย แต่ใช้ปลูกกระเทียม ปลูกถั่วเหลืองและใช้ที่เป็นที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน แต่ในสายตาของคนนอกทำเลที่ตั้งในลักษณะของพื้นที่เปิดโล่ง มองเห็นภูเขา หุ่นาหุ่นไร่ตามไหล่เขา บรรยากาศสีเขียวสดได้ยินแต่เสียงสายน้ำ มีกอไผ่และพุ่มไม้เป็นแนวยาวตามริมตลิ่งดูร่มรื่น แลนสเคปทางธรรมชาติริมน้ำปายกลายเป็นจุดชมวิวที่ดี ที่ทำให้คนนอกกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจที่พักเข้าไปใช้พื้นที่ริมน้ำปายทำเกสต์เฮ้าส์ และร้านอาหาร มีทั้งรีสอร์ทหรู เช่น Pai River Corner ที่ซื้อที่ดินจากพี่เปี้ย และรีสอร์ท Rim Pai Cottage พี่เปี้ยและหุ้นส่วนสร้างขึ้น ต่อมาขายกิจการที่พัก 3 ใน 4 ให้เจ้าของบริษัททัวร์ที่เชียงใหม่ราคา 7,000,000 บาท ในปี พ.ศ. 2544 จากนั้นไม่นาน อีก 2 ปีต่อมาเจ้าของก็ขายกิจการต่อให้กับนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ในราคา 14,000,000 บาท และนำเงินไปลงทุนซื้อกิจการรีสอร์ทในตำบลแม่ฮี้ที่อยู่รอบนอกตัวเมืองปาย ซึ่งเดิมเป็นของข้าราชการบำนาญแต่มีความขัดแย้งกับชาวบ้านเรื่องขนาดท่อที่ดึงน้ำแร่จากบ่อน้ำร้อนจากอุทยานที่มีขนาดใหญ่เกินไปจนกลายเป็นความขัดแย้งที่ทำให้ไม่สามารถดึงน้ำแร่จากบ่อน้ำร้อนมาบริการนักท่องเที่ยวได้

เรื่องราวที่เล่ามานี้เป็นตัวอย่างการเข้ามาของกลุ่มคนนอกที่มีทุนได้เข้ามาใช้ทรัพยากรน้ำ น้ำแร่ ป่า และปรับใช้ที่ดินริมน้ำทำธุรกิจที่พัก ทำให้ที่ดินติดริมน้ำปายตลอดเส้นที่ผ่านไปหมู่บ้านรอบนอกมีราคาแพง โดยที่คนปายเองก็คาดไม่ถึง

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า คนนอกที่เข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยว ที่มีมุมมองที่แตกต่างในการใช้ประโยชน์จากแลนสเคปทางธรรมชาติ ทำให้ที่ดินสองฝั่งริมน้ำปายและที่ดินบนเนินเขาถูกปรับใช้เป็นที่พัก เกสต์เฮ้าส์ รีสอร์ท ร้านอาหาร กลายเป็นภูมิศาสตร์ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลิตผลที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ (unique) ของมนุษย์ ที่มีบทบาทในการกำหนดและสร้างพื้นที่ปายให้มีบุคลิก

หนู (คนโตรุ่นอายุ 30 ปี) เล่าถึงความรู้สึกของตนที่เป็นคนในที่เป็นคนพื้นเพ ว่าตนกลับรู้สึกเหมือนเป็นคนต่างถิ่น เพราะสมัยก่อนที่ดินบริเวณริมฝั่งปายเป็นมุมที่สวยมากและเป็นที่ดินสาธารณะใครจะลงไปอาบน้ำก็ได้ นำวัวควายเดินผ่านได้ แต่ตอนนี้ชาวบ้านนำวัวควายเดินผ่านที่ดินที่มีเจ้าของไม่ได้

ยุคทองของการท่องเที่ยวทัวร์ป่าในป่า

ปี พ.ศ. 2536-2537 พบธุรกิจท่องเที่ยว เริ่มใช้ปี พ.ศ. 2535 ใช้จริง ๆ เลยมีการอบรมไกด์เพื่อเตรียมตัว ปี พ.ศ. 2538 Duang Trekking เป็นบริษัททัวร์ป่าแห่งแรกจดทะเบียน ปลิว เสือ ไต คนโตรุ่นอายุ 60 ปี เป็นชาวบ้านที่เฝ้ามองการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวป่า ที่พยายามผลักดันให้มีชมรมรถถีบเมืองป่ามาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2540 จนกระทั่งล้มป่วย

ในยุคนี้เริ่มมีคนอีสานจากโคราชมาตั้งแคมป์ข้าง ที่บ้านท่าปาย ต่อมาก็เริ่มชวนญาติพี่น้องมาเปิดให้บริการที่ข้าง และเป็นยุคที่เริ่มมีการขยายตัวของเกสต์เฮาส์ ที่และตำบลเวียงเหนือ บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ ในปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาเป็นยุคที่ชาวบ้านที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ เริ่มหันมาปรับปรุงบริเวณบ้านทำธุรกิจที่พัก เช่น แม่เย็นเฮ้าท์ เดอะชันฮัท

ธุรกิจมอเตอริไซด์เช่า

ลุงใหญ่เล่าถึงกิจการมอเตอริไซด์ในป่าว่า ปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีร้านเช่ามอเตอริไซด์เปิดให้บริการเป็นแห่งแรกในป่า แต่เปิดได้ไม่นานก็ต้องปิดกิจการเพราะคนในท้องถิ่นเข้าไปขนยาเสพติด สมัยนั้นถนนเข้าหมู่บ้านยังไม่ดีทำให้รถเสื่อมสภาพเร็วกว่าที่ผู้ประกอบการจะคาดเดาได้

การท่องเที่ยวสปา เพื่อสุขภาพ

ภายหลังที่รัฐประกาศนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ น้ำร้อนน้ำแร่ กลายเป็นทรัพยากรที่รีสอร์ท เกสต์เฮาส์หลายแห่งนำมาเป็นจุดขาย จัดทำแพคเกจเพื่อสุขภาพ เช่น รีสอร์ทท่าปายสปาแคมป์ปิ้ง เป็นแห่งแรกที่ ตำบลแม่ฮี้ ที่ดึงเอาน้ำร้อนจากอุทยานโป่งร้อน (ในปี พ.ศ. 2537 รัฐประกาศให้อุทยานนี้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า) มาให้บริการผู้เข้าพัก

1.3 ยุคการปรับตัวของธุรกิจชุมชน (พ.ศ. 2542-2549)

เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยว และเป็นยุคที่ธุรกิจชุมชนต้องปรับตัวกับการรุกเข้ามาของทุนย่อยและทุนใหญ่ต่างถิ่น และระสนิยมของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย

ในปี พ.ศ. 2542 เศรษฐกิจไทยเริ่มฟื้นตัว สังคมป่าช่วงนั้น ที่ดินบูมแม้มีวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 แต่ว่านโยบายท่องเที่ยวทำให้ราคาที่ดินดีขึ้นไปอีก เครือข่ายรัฐบาลมาซื้อที่ดินช่วงปี พ.ศ. 2542-2543 ต่อมาราคาเพิ่มเป็น 5 เท่า ยุคนี้เป็นยุคที่นักลงทุนและผู้ประกอบการรายใหญ่และรายย่อยต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยว มีการแข่งขันสูง และมีการทำลาย

สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เป็นยุคสิ้นสุดของทิวป่าในปาย และเข้าสู่ยุคการพัฒนาที่นำไปให้กลายเป็นบ้านหลังที่สองของคนต่างชาติ

ปี พ.ศ.2543 เป็นต้นมา ธุรกิจที่พุกในปายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีนักลงทุนรายใหญ่จากต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปาย ซื้อมาพัฒนาเป็นรีสอร์ต ในตำบลรอบนอกตัวเมืองปายที่ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่นาเต็ง ตำบลแม่ฮี้ และตำบลทุ่งยาว กระจายอยู่ตามริมน้ำปาย หรือตามเส้นทางหลวงสายหลัก 1095 และเริ่มเปิดรีสอร์ตที่มีเครือข่ายธุรกิจทุนใหญ่ต่างถิ่นเข้ามาลงทุนในปายที่มีการจัดการธุรกิจแบบครบวงจร ในขณะเดียวกันนักธุรกิจท้องถิ่น ประกอบด้วยกลุ่มข้าราชการครูในเมืองปายที่เกษียณอายุก่อนเวลาราชการ (รุ่นแรกปี พ.ศ. 2542) และกลุ่มลูกหลานคนปายที่ไปทำงานในเมืองที่กลับมาบ้านเกิดเพื่อลงทุนทำเกสต์เฮ้าส์บนที่ดินปฎิเสธตายาย (ข้าราชการครู และเป็นเจ้าของเกสต์เฮ้าส์ อายุ 55 ปี) จึงเริ่มมีการปรับปรุงพื้นที่บริเวณบ้านมาทำเกสต์เฮ้าส์ ที่พักระยะยาวสำหรับนักท่องเที่ยว บ้านเช่าสำหรับคนนอกที่มาทำงาน กระจายอยู่ทั่วตำบลเวียงใต้ และบริเวณรอบนอกที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ และที่บ้านเวียงเหนือ

นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 และส่งเสริมการลงทุนของธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง (SME) ยิ่งทำให้นักลงทุนรายใหญ่ และนักลงทุนรายย่อยจากต่างถิ่นแสวงหาโอกาสที่จะเป็นเจ้าของธุรกิจ ตลอดจนนักการเมืองที่แสวงหาประโยชน์จากนโยบาย รวมถึงคนต่างชาติ ต่างเข้าไปแข่งขันแย่งชิงพื้นที่ทำธุรกิจที่พุก ร้านอาหาร ร้านเหล้า ธุรกิจทิวป่า ธุรกิจที่ดินในปายกันในทุกรูปแบบ มีการปั่นราคาที่ดินให้ราคาเกินจริงหลายเท่าตัว และซื้อกิจการเกสต์เฮ้าส์ รีสอร์ตกันไปมา กลายเป็น “เมืองท่องเที่ยว” ที่เติบโตอย่างรวดเร็วอย่างผิดธรรมชาติ และมีเงินหมุนเวียนสูง ผู้ประกอบการต่างถิ่นรายใหญ่ทั้งคนไทยและต่างชาติที่มาลงทุนทำรีสอร์ต ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจบ้านจัดสรรที่มีงบลงทุนแห่งละกว่า 10,000,000 บาท กลุ่มทุนที่ว่านี้มีทั้งกลุ่มที่อยู่ในเครือโรงแรม 5 ดาวในกรุงเทพฯ กลุ่มธุรกิจก่อสร้าง กลุ่มธุรกิจการเงิน และกลุ่มธุรกิจประเภทอื่น ๆ สร้างความประหลาดใจให้กับคนท้องถิ่นว่าเกิดอะไรขึ้นกับปาย

การเข้ามาของกลุ่มทุนต่างถิ่นเป็นกลุ่มธุรกิจที่มีเครือข่ายและสายสัมพันธ์กับนักการเมืองจึงมีข้อได้เปรียบเพราะรับรู้ทิศทางนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวได้รวดเร็ว และใช้เส้นสายทางการเมืองในการหาประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น เช่นการสร้างรีสอร์ตบนที่ดินนอกโดยที่ไม่มีข้าราชการท้องถิ่นคนใดจัดการปัญหานี้ได้ (ผู้ประกอบการเกสต์เฮ้าส์ อายุ 40 ปี และข้าราชการท้องถิ่นอายุ 50 ปี)

ยุคนี้เป็นการเข้ามาของกลุ่มทุนที่เน้นการจัดการธุรกิจเต็มตัว มีการวางแผนการตลาด เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีกำลังจ่ายสูงที่ต้องการความสะดวกสบาย โดยจ้างผู้จัดการ รีสอร์ต

มีอาชีพ ที่มีประสิทธิภาพการทำงานในธุรกิจโรงแรมขนาดใหญ่ หรือมีเครือข่ายที่แน่นแฟ้นกับบริษัทท่องเที่ยวที่มีสาขาในกรุงเทพฯ เชียงใหม่มาจัดการธุรกิจที่ปาย เพื่อดึงนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ให้มาพักที่รีสอร์ทตลอดทั้งปี รีสอร์ทบางแห่งที่มีสาขาในเมืองท่องเที่ยวหลัก กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภูเก็ต ก็จะทำการตลาดขายแพคเกจให้กับนักท่องเที่ยว และ มีการจัดการธุรกิจแบบครบวงจร คือ จัดบริการห้องพักดีดอร์ อาหาร และบริการรถนำเที่ยวตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ในปายและบริการส่งถึงเชียงใหม่ และลงทุนทำเครื่องปั่นไฟใช้เองเพื่อแก้ปัญหาไฟฟ้าดับที่เกิดขึ้นบ่อย กล่าวคือเป็นการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวบูรณาการเชิงธุรกิจที่อาศัยเครือข่ายธุรกิจในเครือ

ถ้าเป็นรีสอร์ทที่อยู่ในเครือธุรกิจโรงแรมหรือเครือธุรกิจรีสอร์ท ก็จะทำการตลาดผ่านเอเจนซีที่พักที่มีสาขาในเมืองท่องเที่ยว เช่นที่ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภูเก็ต หรือทำการตลาดโดยให้บริการที่พักฟรีแก่กลุ่มดารานักแสดงเพื่อแลกกับการออกอากาศรายการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวทางทีวี ออกนิตยสารห้องพักตามงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่จัดในกรุงเทพฯ ทำเว็บไซต์ เน้นกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวไทย ที่เดินทางมาช่วงเทศกาลที่มีช่วงวันหยุดพักผ่อนยาว และช่วงหน้าหนาว (พฤศจิกายน-มกราคม) และนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ซื้อแพคเกจทัวร์ ส่วนการตลาดของกลุ่มธุรกิจ รีสอร์ทหรือเกสต์เฮาส์ของทุนต่างถิ่นรายย่อยเจ้าของกิจการทำการตลาดกันเอง โดยการแจกนามบัตร แต่กรณีที่เจ้าของธุรกิจรีสอร์ทที่มีเงินทุนแต่ไม่มีประสิทธิภาพในการทำธุรกิจที่พักก็จะจ้างผู้มีประสิทธิภาพจัดการโรงแรมในกรุงเทพฯ มาทำการตลาดและอาศัยเครือข่ายและสายสัมพันธ์ของผู้จัดการกับธุรกิจทัวร์ในกรุงเทพฯ และเชียงใหม่เพื่อให้ได้จำนวนมากโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของนักท่องเที่ยว

ในขณะที่การจัดการธุรกิจเกสต์เฮาส์ของคนท้องถิ่นที่มีเงินทุนก๊วยไม่มากการจัดการธุรกิจแบบระบบครอบครัว ที่ให้เครือญาติมาช่วยกันทำ ทำการตลาดโดยอาศัยการแนะนำกันภายในกลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ทั้งที่เป็นคนไทยและต่างชาติ หรือแนะนำผ่านเว็บไซต์ที่นักท่องเที่ยวที่รักเมืองปายทำขึ้น

ปายเปลี่ยนแปลงเร็วมาก มีการปั่นราคาที่ดินกันอย่างต่อเนื่อง คนเริ่มขายที่ดินกันมากขึ้นทั้งที่มีเอกสารสิทธิและไม่มีเอกสารสิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์สึนามิภาคใต้ปลายปี พ.ศ. 2547 ทำให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางใต้มาซื้อที่ดินลงทุนทำธุรกิจที่ปาย และนำเอาประสบการณ์ หรือสิ่งที่คุ้นชินเข้ามาทำในปาย เช่น เปิดกิจการบาร์เปียร์ จัดฟูลมูนปาร์ตี้ ส่งเสียงดังสร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านข้างเคียง สิ่งเหล่านี้เข้ามาเปลี่ยนโฉมหน้าปาย ทำให้บ้านป่าขามกลายเป็นเมืองที่ฝรั่งมานั่ง ๆ นอน ๆ มีกิจกรรมและธุรกิจท่องเที่ยวบริการคล้ายกับ “ถนนข้าวสาร” ย่านที่พักของกลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ในกรุงเทพฯ คนปายบางส่วนปรับตัวไม่ทัน บาง

คนก็ขายที่ บางคนก็แบ่งให้คนนอกเช่าที่ดิน แต่ในระยะหลังมีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่แต่งงานกับคนไทย ย้ายมาตั้งรกรากเปิดธุรกิจที่พัก ร้านอาหารในป่า และการเข้ามาพักระยะยาวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ผู้สูงอายุและผู้ที่ได้รับสวัสดิการจากรัฐเพราะไม่มีสมรรถนะในการทำงาน อีกต่อไป บางส่วนก็สร้างปัญหาให้กับท้องถิ่น

ปัจจุบัน ในเขตเมืองของอำเภอปาย และบริเวณโดยรอบ มีธุรกิจเกสต์เฮาส์ รีสอร์ท และบ้านเช่าที่ขึ้นทะเบียนกับเทศบาลแล้ว 150 แห่ง (สถานีตำรวจภูธรอำเภอปาย, 2550; สำนักงานอำเภอปาย, 2550) และมีอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่จดทะเบียน มีธุรกิจทัวร์และทัวร์ป่า 11 แห่ง มีร้านอาหาร 11 ร้าน ร้านนวดแผนโบราณ 3 ร้าน มีสถานบริการ 5 แห่ง มีโรงเรียนสอนทำอาหารให้คนต่างชาติ 2 แห่ง มีร้าน เช่น รถจักรยานยนต์ 2 แห่ง มีร้านขายของที่ระลึก 8 ร้าน มีร้านเช่าจักรยาน 2 แห่ง และมีธุรกิจท่องเที่ยวอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่จดทะเบียน ซึ่งธุรกิจท่องเที่ยวส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ที่บ้านป่าขาม เขตเทศบาลตำบลปาย

1 ใน 3 ของธุรกิจท่องเที่ยวผู้ประกอบการเป็นคนท้องถิ่นที่จัดการธุรกิจเป็นแบบครอบครัวและเครือญาติ ที่พักแต่ละแห่งมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายแตกต่างกัน เกสต์เฮาส์จะเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย (ที่พักคืนละ 100-400 บาท) ส่วนรีสอร์ทจะเป็นนักท่องเที่ยวไทย ที่ต้องการความสะดวกสบายหรูหรา (ค่าที่พักคืนละ 1,000-4,000 บาท) ยุคนี้เป็นยุคที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง มีการก่อสร้างรुक้าที่ดิน ดูดิน ดูดทราย ตัดไม้ขาย และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการชายทางเพศ ชายกัญชาฝิ่นดิบและยาเสพติด ปัญหาขยะเพิ่มและน้ำขาดสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน ตลอดจนการเข้ามาของร้านสะดวกซื้อ เซเว่นอีเลฟเว่น ส่งผลต่อร้านค้าดั้งเดิมและร้านค้าย่อยในชุมชน โดยที่รัฐท้องถิ่นไม่สามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้

การเข้ามาของคนต่างชาติที่มาแต่งงานกับลีสขอและมาเปิดธุรกิจ เช่นธุรกิจเช่ารถมอเตอร์ไซด์ ที่มีการจัดการที่เป็นระบบ มีราคาถูกและมีรถใหม่จำนวนมาก ทำให้ธุรกิจเช่ามอเตอร์ไซด์ของคนท้องถิ่นต้องทยอยปิดตัวลง (ชาวบ้านไต อายุ 60 ปี) การเข้ามาของธุรกิจเช่ารถมอเตอร์ไซด์ยังขัดแย้งกับการรณรงค์การใช้รถจักรยานของคนในพื้นที่ อีกทั้งยังสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับคนในพื้นที่ เนื่องจากการอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเช่ารถมอเตอร์ไซด์โดยที่ไม่มีใบขับขี่ ประกอบกับการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านชาวเขาทำให้นักท่องเที่ยวจึงเลือกเดินทางเข้าถึงหมู่บ้านชาวเขาด้วยตัวเอง เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมทัวร์ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว ในยุคนี้เป็นยุคที่คนท้องถิ่นต้องปรับตัวและปรับปรุงธุรกิจเพื่อให้รอด ในสภาวะที่มีการแข่งขันกันทางธุรกิจ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ. 2542-2549)

ดีเล็ก (เจ้าของกิจการท่องเที่ยว รุ่นอายุ 40) เล่าว่านักท่องเที่ยวต่างชาติที่ปลายคล้ายกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่พัทยาและสมุย ที่เริ่มต้นจากกลุ่มนักท่องเที่ยวจากอเมริกา นักท่องเที่ยวกลุ่มยุโรป กลุ่มนักเรียนนักศึกษาฝรั่ง และนักท่องเที่ยวสะพายเป้แถบเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ ได้หันช่วงอายุ 35-40 ปี และนักท่องเที่ยวจีนที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่จากเส้นเจิ้น จูไห่ มะก๊อด เซียงไฮ้ หางโจว ปักกิ่งที่มีการศึกษาใช้อินเตอร์เน็ต ซึ่งมีพฤติกรรมเที่ยวที่เปลี่ยนไปจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางมาเป็นกลุ่ม นักท่องเที่ยวที่มาอายุร้อยละ 80 เป็นกลุ่มที่มีความรู้ ความสามารถ มีศิลปินวาดรูป แต่งเพลง เขียนหนังสือไม่ใช่มีแต่นักท่องเที่ยวที่มาเสพยา แต่พออายุมียาเสพติดนักท่องเที่ยวฝรั่งที่มาเป็นนักท่องเที่ยวที่คุณภาพแ่

ป่าจันทร์ (เจ้าของเกสต์เฮ้าส์) เล่าว่านักท่องเที่ยวเยอรมันมาปลายตลอดปี ที่ปลายมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาตลอดปี แต่ระยะเวลาต่างกัน อย่างเช่น นักท่องเที่ยวอังกฤษและเยอรมันมาเที่ยวทุกเดือน นักท่องเที่ยวอิตาลีมาเที่ยวช่วงสิงหาคม นักท่องเที่ยวสแกนดิเนเวียมาเที่ยวช่วงธันวาคม-กุมภาพันธ์ นักท่องเที่ยวยุโรปเป็นกลุ่มแรกที่มาเมืองปลายต่อจากนั้นเป็นนักท่องเที่ยวชาวยิว และนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น ส่วนนักท่องเที่ยวไทยเป็นกลุ่มสุดท้ายที่มาจากปลาย นักท่องเที่ยวไทยมาในช่วงวันหยุดตามเทศกาลและหน้าหนาว ส่วนใหญ่มาเที่ยวตามสื่อ ที่ลงเรื่องราวของปลายว่าเป็นเมืองโรแมนติกที่มีเสน่ห์ซ่อนเร้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวค้นหา

นักท่องเที่ยวเอเชีย คนเกาหลีและญี่ปุ่นมาเที่ยวปลาย มีทั้งกลุ่มที่มาเที่ยวระยะสั้นไม่เกินหนึ่งอาทิตย์กับอยู่นานหลายเดือน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เริ่มมีกลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่พักระยะยาวในปลาย เริ่มจากพักเกสต์เฮ้าส์แล้วเปลี่ยนมาเช่าบ้าน ต่อมาก็เช่าที่นาของชาวบ้าน ปลุกบ้านหลังคาตองตึง ตั้งเป็นชุมชนเล็กใช้ชีวิตสมถะ อยู่ร่วมกันแบบชาวบ้าน ในปี พ.ศ. 2544 ตั้งเป็นชุมชนญี่ปุ่นเล็ก ๆ ชื่อ “Moon Village” เป็นกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า “tabi bito” (แปลว่า คนเดินทาง) และกลุ่มนักดนตรีที่สร้างพลังแห่งจิตวิญญาณ มีทั้งคนรุ่น sixties และคนหนุ่มสาวที่ใช้ชีวิตเรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติ ส่วนหนึ่งเดินทางมาจากอินเดีย และจะกลับไปรับจ้างทำงานญี่ปุ่นระยะหนึ่งเพื่อหาเงินมากินอยู่ที่ปลาย

พีสุ (คนโต รุ่นอายุ 30 ปี เจ้าของเกสต์เฮ้าส์) เล่าว่านักท่องเที่ยวเกาหลีมาพักผ่อนที่ปลายตั้งแต่ 2 อาทิตย์ขึ้นไปถึง 8 เดือน นักท่องเที่ยวบางคนจ่ายเงินค่าที่พักทั้งปีเพื่อให้เก็บห้องพักไว้ ค่าที่พักอาทิตย์ละ 1 พันบาทรวมน้ำไฟ คนที่มาพักอายุ 50 ปีขึ้นไป และกลุ่มคนอายุ 30-40 ปีชอบที่พักที่มีเสียงสงบ กิจกรรมที่ทำคือมาอ่านหนังสือ นั่งสมาธิ ไม่ชอบพัก ห้องติดกันเป็น

แถว และแขกที่มาพักช่วยแนะนำต่อให้เพื่อนคนเกาหลีโดยใช้วิธีบอกปากต่อปากโดยไม่ต้องโฆษณาทางอินเทอร์เน็ต

ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ปายเติบโตเร็วมาก มีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก ระยะเวลาของฤดูท่องเที่ยวปายเริ่ม พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ กลุ่มนักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย ในขณะที่จำนวนวันพักของฝรั่งที่มาปายเริ่มมีแนวโน้มลดลง นักท่องเที่ยวฝรั่งส่วนหนึ่งเดินทางจากปายไปเที่ยวหลวงพระบาง ซึ่งแตกต่างไปเดิมที่นักท่องเที่ยวฝรั่งจะพักนานเฉลี่ย 7-10 วัน ปายใช้เวลา 15 ปี กว่านักท่องเที่ยวฝรั่งรู้จักปาย ที่เริ่มมีพัฒนาการมาจากนักท่องเที่ยวทวีปเอเชีย ปี พ.ศ. 2533

ลุงทิว (คนไตรุ่นอายุ 60ปี) เล่าว่า เหตุผลที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเลือกมาปายแตกต่างกัน แต่เหตุผลหลักที่ดึงดูดคือ “ที่พักถูก อาหารถูก อากาศดี” นักท่องเที่ยวฝรั่งบอกว่า “ปายแตกต่างจากที่อื่น ๆ ในประเทศไทย ผู้คนมีอัธยาศัยมีความเป็นมิตรมากกว่าที่อื่นในภาคเหนือ ชอบธรรมชาติ ความเงียบสงบ มีฝรั่งที่มาเที่ยวปายซ้ำ (repeater) แต่ตอนนี้ปายเปลี่ยนไป นักท่องเที่ยวก็หาสถานที่อื่นที่เงียบกว่านี้” ครูทิว (คนเมือง รุ่นอายุ 50 ปี ผู้ประกอบกิจการเกสต์เฮ้าส์) มองว่าที่ฝรั่งมาปายเพราะปายมีน้ำแร่ ตกที่สามารถเดินทางไปถึงได้ในระยะทางที่ไม่ไกล และเสียค่าใช้จ่ายน้อย นักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้บางส่วนมองว่าไทยเป็นจุดศูนย์กลางในเอเชียมีโรงพยาบาลที่ปลอดภัยกว่า ลาวและพม่า นักท่องเที่ยวบางคนมาพักที่ปาย เพื่อวางแผนโปรแกรมเดินทางต่อไปยังประเทศเพื่อนบ้าน แต่ในอีกมุมมองหนึ่งของผู้ประกอบกิจการเกสต์เฮ้าส์คนกรุงเทพฯ ชัย รุ่นอายุ 30 ปี มองว่านักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเลือกมาปายเพราะปายเป็นเมืองเล็ก ๆ ลุงใหญ่ คนกรุงเทพฯ รุ่นอายุ 50 ปี เจ้าของกิจการทัวร์มา ลีบกว่าปี ให้เหตุผลอื่นว่าที่นักท่องเที่ยวฝรั่งเลือกมาปาย เพราะชอบธรรมชาติ อากาศดีแล้ว ยังเป็นเพราะอยากลองเสพยา จะมีนักท่องเที่ยวที่เก็บตัวตามเกสต์เฮ้าส์ เป็นพวกชี่ยาบ่าง ชายยา

ป้าจันทร์ ซึ่งทำกิจการเกสต์เฮ้าส์มา 10 กว่าปี เล่าว่า “เด็กหนุ่มบางคนมาปายแรกๆ หน้าตาสะอาด แต่พอมาลองเสพยาแล้วติด อยู่ประมาณเดือนหนึ่งหน้าตาาก็เริ่มเปลี่ยน สังเกตได้จาก “ตา” และชอบเก็บตัวอยู่ในห้องนาน ถ้าเห็นผิดสังเกตก็จะถามตรง ๆ เลยว่า “คุณเสพยาใช่ไหม” แรก ๆ เขาปฏิเสธ พอขู่ว่า “ตาคุณมันฟ้อง ถ้าคุณไม่บอกฉันจะบอกตำรวจ เพราะถ้าตำรวจรู้ว่าที่เกสต์เฮ้าส์ฉันมีคนเสพยา ฉันจะถูกถอนใบอนุญาต” เด็กหนุ่มก็ยอมรับเลยบอกว่า “เลิกเถอะ เธอจะเสียอนาคต ระหว่างที่เด็กกำลังรอให้ที่ทางบ้านในต่างประเทศ ส่งเงินมาเพื่อจ่ายค่าเช่าบ้าน เขามีตัวเครื่องบินกลับแต่เหลือค่าเช่าบ้าน ค่าใช้จ่ายเดินทางกลับเลยให้เงินเขาเดินทางกลับไป”

นาเบียกับเอมี (นักท่องเที่ยวยุโรปอเมริกัน ครูสอนชั้นประถม อายุ 30 ปี) เล่าให้ฟังถึงแผนเดินทางในช่วง 6 เดือนและแผนการใช้จ่ายเงินเฉลี่ยแต่ละวันในแต่ละประเทศว่า "ที่ฮาวาย (55\$ /50\$) นิวซีแลนด์ (67\$/62\$) ฟิจิ (43\$ เท่ากัน) ออสเตรเลีย Sydney (65\$/62\$) อินโดนีเซีย (16\$ เท่ากัน) สิงคโปร์ (18/10\$) มาเลเซีย (22/23\$) ไทย กรุงเทพฯ เสริม เชียงใหม่ ปาย เชียงราย (10/15 \$) และวางแผนเดินทางต่อไปยัง ลาว เวียดนาม และถ้ามีเวลาจะไปเขมร ก่อนตัดสินใจมาปาย เธอหาข้อมูลจากเว็บไซต์¹ และหนังสือคู่มือนักท่องเที่ยวที่เขียนถึงปาย "เป็นเมืองเล็กที่น่ารัก" และได้ยินจากคำบอกต่อของเพื่อนเธอว่า "คุณสามารถใช้มอเตอร์ไซด์ไปที่ไหนก็ได้ ไม่มีใครมายุ่งกับคุณ" เธอเล่าว่าสิ่งที่อยากลองทำในปาย คือ ลองสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่น หรือด้วยภาษาไทยและวาดรูป กิจกรรมในปาย คือ เรียนคอร์สวาดแผนไทย 3 วัน ๆ ละ 1.45 ชั่วโมง และได้รับใบประกาศนียบัตรจาก Herbal Home เสียค่าใช้จ่ายคนละ 2,500 บาท เธอมองว่าสิ่งที่น่าแปลกใจคือ ค่าบริการอินเทอร์เน็ตที่ปายแพงมาก ส่วนใหญ่ชั่วโมงละ 60 บาท และสิ่งที่ทำให้เธอไม่ประทับใจก็คือ การถูกวัยรุ่นไทยลวนลามตอนเที่ยงคืน ขณะที่เดินกลับมาที่ เกสต์เฮาส์ และที่ทำให้เธอรู้สึกแย่งขึ้นก็ตรงที่เธอต้องเล่าเหตุการณ์ที่ถูกลวนลามและตอบคำถามตำรวจแต่ละคนด้วยคำถามซ้ำ ๆ ผ่านล่าม เธอรู้สึกอึดอัดใจเป็นอย่างมากที่หลังจากที่ซื้อตั๋วคนที่มาลวนลามเธอแล้ว เธอต้องนั่งอยู่กับวัยรุ่นที่ลวนลามเธอตามลำพังในห้องของห้องพักระหว่างรอพ่อแม่ของวัยรุ่นชายคนนั้นมาที่ห้องพัก การที่เธอถูกวัยรุ่นไทยลวนลามเพราะพวกเขาของผู้หญิงฝรั่งแบบเหมารวมว่าฟรีเซ็กซ์

1. ปายเป็นบ้านหลังที่สอง

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางรายมองว่า นโยบายลองสแตย์มาช่วยเสริมภาคเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปายเป็นตลาดใหม่ ถ้ามีนักท่องเที่ยวอยู่มากขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุต้องการความสงบ กับกลุ่มหลุดโลกที่ชอบความสะดวกสบาย

คนต่างชาติที่ใช้ชีวิตอยู่ประจำในปาย เริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ปัจจุบันมีฝรั่งที่ใช้ชีวิตในปายประมาณ 100 คนเกิดเป็นชุมชนคนต่างชาติในปายเมื่อ 5-6 ปีที่ผ่านมา มีหลายกลุ่ม เช่นกลุ่มตอนเช้าที่ตลาดเทศบาล กลุ่มตอนเย็นใกล้ท่ารถจะเมาตลอด คนต่างชาติที่นี้จะเช่าบ้านอยู่บ้าง แต่งานกับคนไทยและพากันบ้านมาซื้อที่ดินปลูกบ้านที่ปาย และมีกลุ่มคนญี่ปุ่นกลุ่มเล็ก ๆ มีทั้งคนสูงอายุและหนุ่มสาวประมาณ 10 คนที่เช่าที่นาชาวบ้านปีละ 12,000 บาท และปลูกบ้านหลังคาตองตึง ปลูกข้าวกินเอง อยู่กันเป็นกลุ่ม ในขณะที่ฝรั่งที่ปายส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุที่อาศัยเงินบำนาญหรือเงินสวัสดิการคิดเป็นเงินไทยประมาณ 30,000 บาทต่อเดือน ใช้เวลาว่างตกปลาที่อ่างเก็บน้ำ แชน้ำแร่อุทยาน

ขณะที่นักท่องเที่ยวฝรั่งที่มาพักระยะยาว มีงบประมาณจำกัด ประหยัด อยู่กินแบบง่าย ๆ ชอบความเงียบ เล่นโยคะ กินมังสวิวัติ บางคนก็มาเสพยา มานั่ง ๆ นอน ๆ ดูหนังตามร้านอาหารตึกก็ไปเที่ยวบาร์เบียร์ เลือกที่พักราคาถูก ระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวเริ่มหาวิธีที่จะพักถูก และกินประหยัดลงจากที่เคยซื้ออาหารกินตามร้านก็มาซื้อกินตามร้านค้าแผงลอย กลุ่มที่อยู่นานเป็นเดือนจะหาบ้านเช่าอยู่แทนการพักเกสต์เฮ้าส์ เพราะอิสระ และค่าเช่าถูกประมาณเดือนละ 3 พันบาท และจะติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต หากคนพักร่วมเพื่อช่วยออกค่าเช่าบ้านบางส่วน

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวฝรั่งในปายแตกต่างจากนักท่องเที่ยวฝรั่งที่เกาะสมุยที่มีกำลังจ่ายสูง แต่จะเป็นกลุ่มเดียวกับฝรั่งที่มาเที่ยวเกาะพังที่มีกำลังซื้อต่ำ นักท่องเที่ยวฝรั่งที่มาปายร้อยละ 60 เดินทางมาจากทางใต้ของไทยอีกร้อยละ 30-40 เป็นฝรั่งที่มาพักที่ปายนาน 2-3 เดือน พวกนี้ไม่ค่อยใช้เงิน ชอบความเงียบ ชี้นิยม เล่นโยคะ กินมังสวิวัติ เงินน้อย อยู่นาน กินประหยัด

ในสายตาของผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวปายเห็นร่วมกันว่าฝรั่งที่ปายเป็น “พวกเซอร์” (Surrealist) บางคนหมดสภาพจากที่อื่น หรืออยู่ที่อื่นไม่ได้ ก็มาอยู่ที่ปาย นักท่องเที่ยวฝรั่งที่ปายใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด ยิ่งนักท่องเที่ยวฝรั่งสะพายเป้ จะเลือกพักราคาคืนละ 150-200 บาท ฝรั่งบางกลุ่มก็เช่ารถไฟร์วีลมาเที่ยวปาย 3-4 คน โดยเที่ยววันเดียวกลับเชียงใหม่ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่พักราวคือพักนานกว่า 10 วันขึ้นไป วัน ๆ ก็ขับรถยนต์แคร์ริบเบียนไปตกปลาที่อ่างเก็บน้ำ หาวิธีการใช้ชีวิตที่ถูกลง จากการซื้อกินที่ร้านอาหารก็มาซื้อกินที่ตลาดแทน เช่าบ้านอยู่แทนที่จะพักเกสต์เฮ้าส์และเช่าบ้านกันหลาย ๆ คน โดยการติดต่อสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตหาเพื่อนร่วมห้องร่วมออกค่าเช่าบ้าน และนัดพบกันที่ร้านอาหาร กลายเป็นธุรกิจแอบแฝงในคราบนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ของคนท้องถิ่น

ลุงลุยเจ้าของกิจการทัวร์เล่าว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ปายมีคนต่างชาติหลายกลุ่มหลายพฤติกรรม มีกลุ่ม “ตอนเช้าที่ตลาดเทศบาล” “กลุ่มตอนเย็นใกล้ท่ารถเมล์” กลุ่มนี้ก็จะเมาตลอดและ “กลุ่มที่มาพักถูก เสพยา” “กลุ่มที่มานั่ง ๆ นอน ๆ ดูหนังตึกเย็นก็ไปร้านบาร์” ฝรั่งที่พักระยะยาว ส่วนหนึ่งอยู่โดยอาศัยเงินบำนาญ กินอยู่กันแบบง่าย ๆ ตอนเย็นก็จะมานั่งกินเบียร์คุยกัน

ป้าแป้น (เจ้าของบ้านเช่า) เล่าว่าแต่ก่อนกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาว คนทำงาน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เริ่มมีฝรั่งสูงอายุมาอยู่ปายยาวนาน มีที่มาเช่าบ้านอยู่นาน 8 เดือน เหตุผลที่ฝรั่งมาปายเป็นปี ๆ เพราะค่าใช้จ่ายถูก ธรรมชาติดีเธอพูดถึงชีวิตของฝรั่งที่มาเช่า

บ้านเธอว่า ชีวิตของฝรั่งกลุ่มนี้อยู่ด้วยเงินสวัสดิการที่เขาได้รับจากรัฐบาลในประเทศของเขา ซึ่งเงินจำนวนนี้เลี้ยงเขาได้เพียงอาหารวันละมื้อและนอนใต้สะพานใช้ห้องน้ำสาธารณะ รัฐสวัสดิการแนะนำให้ฝรั่งมาอยู่ในประเทศที่ 3 เพื่อลดค่าใช้จ่าย ค่าสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาล เพราะค่ารักษาในไทย ไม่แพง ครูพรเล่าถึงชีวิตคนอเมริกาที่อยู่ปาย ว่าถ้าค่าเงินบาทอ่อน เขาจะมีเงินใช้เดือนละ 3 หมื่นบาทต่อเดือน แต่ถ้าเงินบาทแข็งเขาจะมีเงินใช้เดือนละ 2 หมื่นบาท ฝรั่งที่มาปายส่วนหนึ่งเป็นฝรั่งตกงาน แต่เขาอยู่ปายแล้วสบายเลยบอกต่อ ๆ ว่าอยู่สบาย ค่าครองชีพถูก (ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยที่ 6 ภูมิภาคผนวก)

ปายจึงกลายเป็นบ้านหลังที่สองของฝรั่งที่แต่งงานกับคนไทยจากทั่วทุกภาคของประเทศและย้ายเข้ามาอยู่ บางส่วนก็เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวทัวร์ป่าและพัฒนาความสัมพันธ์ไปเป็นครอบครัว อยู่กินกับคนไทยใหญ่ ลีซอ มูเซอ กะเหรี่ยง และตั้งรกรากที่ปาย มักทำธุรกิจท่องเที่ยว ปายเป็นกรณีตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น เริ่มพัฒนาไปจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความต่างทางวัฒนธรรมของเจ้าบ้านกับแขกผู้มาเยือน กลายเป็นการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และมีการแนะนำชักชวนเพื่อนในหมู่บ้านหรือเพื่อนที่อยู่ต่างประเทศให้รู้จักและแต่งงานอยู่กินกัน เราจะเริ่มเห็นได้ชัดเจนในสังคมลีซอในปาย

2. นักท่องเที่ยวทัวร์ป่าที่หายไป

ในปี พ.ศ. 2543 ราคาทัวร์ปายเริ่มแพงขึ้น เมื่อเทียบกับราคาทัวร์ป่าที่เชียงใหม่ หรือโปรแกรมทัวร์ป่าที่ลาว ประกอบกับในปี พ.ศ. 2544 มีร้านเช่ามอเตอร์ไซด์ที่มีการจัดการเป็นระบบของคนต่างถิ่นมาเปิดบริการการเดินทางแบบครบวงจร มีบริการรถตู้ เช่ารถมอเตอร์ไซด์ ขายเป็นตัวเดินทางสายการบิน และตัวเดินทางทุกประเภท และให้บริการจัดหาข้อมูลที่พักให้กับนักท่องเที่ยว โดยคิดค่าบริการจากนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาเองได้สะดวก ประกอบกับในปี พ.ศ. 2546-2547 มีการเก็บค่าผ่านอุทยาน คนต่างชาติ คนละ 200 บาท ก็เลยทำให้ต้นทุนทัวร์ป่าแพงกว่าที่เชียงใหม่ ที่เริ่มให้บริการแพยาง ในราคาที่ถูกกว่าค่าบริการที่ปาย (ปายชายทัวร์ คนละ 1,500 บาทแต่ที่เชียงใหม่ ชายทัวร์คนละ 1,200 บาท)

ผู้ประกอบการท้องถิ่นต่างให้เหตุผลถึงการลดลงของนักท่องเที่ยวทัวร์ป่าที่ปาย ซึ่งเคยได้รับความนิยมสูงมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535-2542 เหตุผลหนึ่งที่ไค้รุ่นแรกของปาย มองว่าเป็นเพราะการปราบยาเสพติด การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านและชาวเขา การเก็บค่าอุทยานจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ และที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติปาย เมื่อ 10 ปีก่อน (พ.ศ. 2538-2539) ปายเป็นเมืองท่องเที่ยวในพื้นที่สูง (Highland) ที่น่าสนใจ แต่ตอนนี้ ชาวเขาชาวบ้านมีวิถีที่เปลี่ยนไปทำให้จุดขายของทัวร์ป่าด้อยลง

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในปลายต่างเห็นพ้องว่า กิจกรรมทัวร์ป่าปลายลดลง สอดคล้องกับตัวชี้วัด คือ 1. ยอดจองทัวร์ผจญภัยของบริษัททัวร์ในปลายลดลง นักท่องเที่ยวออกเดิน (Walk in) ลดลง 2. ระยะเวลาเช่ามอเตอร์ไซด์ลดลง จำนวนวันลดลง แต่ก่อนเช่า 5-7 วัน ตอนนี้อยู่ 2-3 วัน มีสาเหตุมาจาก (1) หมู่บ้านชาวเขาเปลี่ยนไป ปัจจุบันชาวเขามีไฟฟ้า โซล่าเซลล์ มีแสงสว่างทุกที่มีแผงดาวเทียม พัฒนาการสูง คุณภาพชีวิตชาวเขาดีขึ้น แต่ในแง่เดินป่า คุณภาพสินค้า แย่ลง ความประทับใจเหลือน้อยลงไป นักท่องเที่ยวไปดูแล้วไม่ค่อยแตกต่างจากชีวิตชาวบ้านที่ราบ เช่น มีเบียร์ให้กิน ทำให้แรงจูงใจนักท่องเที่ยวน้อยลง (2) กิจกรรมที่ปลายหลากหลายขึ้น เพราะช่วงที่ท่องเที่ยวทัวร์ป่าได้รับความนิยม ยังไม่มีใครมาทำอะไรมาก แต่ตอนนี้มีเรียนมวยไทย โยคะ สอนทำอาหาร กิจกรรมท่องเที่ยวกลางคืนก็มาก สรุปคือนักท่องเที่ยวมีตัวเลือกที่จะทำกิจกรรมหลากหลาย กิจกรรมท่องเที่ยวทัวร์ป่า ช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาได้ลดลงมาทำทัวร์ 2-3 วัน พาไปนอนหมู่บ้าน 1 คืนไปทำแคมป์ 1 คืน นอนในป่านอกหมู่บ้าน และ (3) ผลกระทบจากนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้านที่มีทรัพยากรคล้ายคลึงและธรรมชาติสมบูรณ์กว่า และราคาทัวร์ถูกกว่า

3. นักท่องเที่ยวอิสราเอล

นักท่องเที่ยวอิสราเอลในสายตาของผู้ประกอบการท่องเที่ยวในปลาย เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในท้องถิ่นเรียก “พวกยิว” ว่าพวก “ย ยักษ์” และต่างมีทัศนคติต่อกลุ่มนี้ว่า เป็นพวกที่ไม่เกรงใจ ขับรดเสียงดัง ส่งเสียงดังมาเหล้าตอนกลางคืน หรือพวกแต่งตัวไม่สุภาพ ลุงลุยเจ้าของกิจการทัวร์ สะท้อนพฤติกรรมนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ว่า เป็นพวกขี้เหนียว สกปรก เสียงดังเอะอะโวยวาย เสียเงินแล้วจะเอาให้เต็มที่ มักคิดว่าตัวเองฉลาดที่สุดในโลก มักพาลงตัวไม่บอกสัญชาติ ทำของเสียไม่ยอม ไม่เกรงใจ เรื่องมาก ชอบทำลายข้าวของ ทำเสียงดังไม่เกรงใจห้องอื่น ถ้ามากันมาก ๆ เจ้าของกิจการที่พักจะไม่รับ เพราะเจ้าของจะไม่ได้นอน บางคนมาพักคนเดียวแต่พอดึก ๆ พามาพักอีกหลาย ๆ คน

ผู้ประกอบการคนปลายที่เริ่มทำธุรกิจที่พักและมีประสบการณ์น้อย จึงยังต้องรักษาภาพพจน์เกสต์เฮาส์ที่เพิ่งเปิดใหม่ กลัวเสียชื่อเสียง เลยไม่ไล่ออกไปและไม่เก็บเงินพวกที่แอบมาพัก ถ้ามาพัก 2 คนรับ แต่ถ้ามามาก ๆ ไม่รับ จะบอกว่าห้องเต็ม ด้วยพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอิสราเอลส่วนใหญ่ ทำให้ผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์รายเล็กมักปฏิเสธการรับเข้าพัก แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้กลับเป็นที่ต้องการของผู้ประกอบการรีสอร์ทที่มีจำนวนห้องพักไว้บริการมาก และต้องการปริมาณนักท่องเที่ยว ต่างพยายามหาช่องทางสร้างสายสัมพันธ์กับบริษัททัวร์ที่ถนนข้าวสารในกรุงเทพฯ กับที่ท่าแพ จังหวัดเชียงใหม่เพื่อให้ได้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ที่เดินทางมากับทัวร์มาก ๆ

กลุ่มอิสราเอลจะเดินทางมาเป็นทัวร์รถจี๊ปมากันเป็นคาราวานจากเชียงใหม่มาแม่ฮ่องสอนเที่ยวสวนกล้วยไม้ สวนผีเสื้อที่แมริม เทียนน้ำตกหมอกฟ้าที่แม่มาลัย กินข้าวที่เที่ยวโป่งเดือด แวะห้วยน้ำดัง และพักที่ปายหนึ่งคืน รุ่งขึ้นไปถ้ำลอดที่ อำเภอปางมะผ้า และถ้ำปลา และบ้านรักไทย กินอาหารยูนนาน เทียบบ้านกระเหรี่ยงคอยาว นอนแม่ฮ่องสอนและกลับเชียงใหม่ ซึ่งโปรแกรมคล้ายกับโปรแกรมเที่ยวของกลุ่มทัวร์คนไทย นักศึกษาจากอิสราเอลมาเที่ยวช่วง กรกฎาคม-กันยายน และผลัดเปลี่ยนกลุ่มกันมาตลอดเดือน กลุ่มที่อยู่เป็นเดือนจะพักเกสต์เฮ้าส์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 กลุ่มอิสราเอลเดินทางมาปายทั้งปี

4. นักท่องเที่ยวไทย

ป็นน้าเจ้าของกิจการเกสต์เฮ้าส์ พูดถึงพฤติกรรมคนไทยว่านิยมท่องเที่ยวช่วงหน้าหนาว (พฤศจิกายน-มกราคม) ที่มีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน เดินทางจากแม่ฮ่องสอนมาปาย และไปเชียงใหม่ใช้เวลาขับรถ 2 วันสไต์การเลือกที่พักของคนไทย จะดูภายนอก โดยไม่ดูดีไซน์ คนกรุงเทพฯ ที่มาปายจะพูดมาไม่กี่อย่างคือ ถ้ามหาเจ้าของกิจการ เรียกว่าคนยกกระเป๋า ถ้าเป็นคนไทยเชื้อสายจีนมาเที่ยวเป็นกลุ่มทัวร์จากกรุงเทพฯ และมักถามว่า “ล่องแพแพงไหม” “วัดไหนควรไปไหว้” “ไหว้แล้วดียังไง” “น้ำตกไกลไหม เดินไปได้ไหม” ไม่หาข้อมูลก่อนเดินทาง แต่ฝรั่งจะเช่ามอเตอร์ไซค์ขี่จักรยานไปตามแผนที่

นักท่องเที่ยวไทยมาเที่ยวปายช่วงสุดสัปดาห์จะเดินทางมาจากเชียงใหม่ แต่ถ้ามีวันหยุดติดต่อกันหลายวันจะเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ คนไทยมาเที่ยวระยะเวลาสั้นแต่มีกำลังจ่ายสูง เลือกพักหรูหร่า สะดวกสบาย จู้จี้ มาเที่ยวปายเป็นแพชั่น พฤติกรรมเที่ยวเป็นลักษณะ “เที่ยวเมืองไทยในหนึ่งนาที” ถึงที่พักค่ำมืด ตอนเช้าก็ออกเดินทางต่อไปยังจุดหมายอื่น มักไม่ศึกษาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวล่วงหน้าก่อนออกเดินทาง และมักจะไม่ยอมยื่นยันเวลาการเดินทางเข้าถึงที่พักล่วงหน้า ตรงจุดนี้ทำให้ผู้ประกอบการที่พักจะให้เครดิต (ความไว้วางใจ) นักท่องเที่ยวฝรั่งมากกว่าเพราะเขาจะรับผิดชอบเวลายกเลิกการจองห้องพัก

2. การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่ามีคนหลายกลุ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ทำให้ปายเป็นเมืองที่มีบุคลิก นักลงทุนต่างถิ่น คนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวซึ่งต่างก็มีภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรม และมีรสนิยมแตกต่างกัน ดังที่เราจะเห็นได้จากการศึกษาว่ามีผู้ใช้พื้นที่โล่ง

(space) และ แลนด์สเคป (landscape) ทางธรรมชาติ หรือ การใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดการภูมิทัศน์ธรรมชาติ

ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของปายเป็นผลผลิตที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ (Unique) ของมนุษย์ ที่มีบทบาทในการกำหนดและสร้างพื้นที่ปายให้มีบุคลิก การท่องเที่ยวทำให้ที่ดินสองฝั่งริมน้ำปายและที่ดินบนเนินเขาถูกปรับใช้เป็นที่พักเกสต์เฮาส์ รีสอร์ท ร้านอาหาร

ธรรมชาติกับคนจึงเป็นปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อพื้นที่ในชนบทกลายเป็นทรัพยากรที่มีคนเข้าไปเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีพื้นที่ไม่มากนักที่ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติไม่ถูกคนเข้าไปเปลี่ยนแปลง เพราะในความเป็นจริงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติถูกเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์โดยคนในระดับต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามที่ตั้งของพื้นที่ การเข้าถึง และการใช้ประโยชน์ และกลุ่มคนต่างๆ ที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในปาย ซึ่งมีวิถีชีวิต วิถีคิด ประสบการณ์ ความรู้ วิถีมองโลกที่แตกต่าง จะให้ความสำคัญกับคน และธรรมชาติ ด้าน “คุณค่า” หรือ “มูลค่า”

โลกทัศน์ที่แตกต่างจะไปกำหนดแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของภูมิทัศน์ในรูปแบบของโรงแรมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดิน นำไปสู่ความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรม และจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน สร้างถนน ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปา ระบบกำจัดของเสีย โรงพยาบาล โบสถ์ โรงเรียน และร้านค้า การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการเช่นการแปรรูปอาหารทำให้เกิดผลเชื่อมโยงกับโครงสร้าง รูปแบบ และการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ ขณะที่มีคนบางกลุ่มที่พยายามรักษาและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ ด้วยการกำหนดพื้นที่อุทยานแห่งชาติ หรือเขตป่าสงวนแห่งชาติขึ้น

เรือนไม้เก่า สินค้าเพื่อการท่องเที่ยว

ปายมีย่านบ้านเรือนเก่าแก่ทางสถาปัตยกรรมของไทยใหญ่และไทยล้านนาที่หลงเหลือให้เห็นอยู่หลายแห่งสร้างความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและเสน่ห์ของเมืองเป็นอย่างมาก แม้ได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นอาคารรูปทรงสมัยใหม่มีแผ่นป้ายโฆษณาที่หลากหลายแบบติดตามกันสาด บ้านบดบังเสน่ห์ของอาคารบ้านเรือนเก่าแก่รูปทรงทางสถาปัตยกรรมไทยใหญ่

การที่ประเทศกำลังพัฒนาให้เป็นเมืองมากขึ้นเท่าไร แนวโน้มที่ผู้คนจะยิ่งหวงแหนถึงสภาพอดีตแม่ฮ่องสอนที่คนรู้จักในภาพลักษณ์ของพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมไทยใหญ่ ไทยล้านนา และชาวเขา ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น หากมีการอนุรักษ์ย่านอาคารบ้านเรือนรูปทรงดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมากก็มาสร้างจุดขายให้แม่ฮ่องสอนเป็น “เมืองที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ซึ่งได้กลายมา

เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งนำเสนอแนวคิด “การสร้างวัฒนธรรมโยยหาอดีต” ขึ้นเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ของแม่ฮ่องสอนขึ้น เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น

เมื่อการท่องเที่ยวปายบูมในระยะ 10 ที่ผ่านมา เรือนไม้หลังเก่าที่ตั้งในตำบลเวียงใต้ อำเภอปายที่มีอายุประมาณ 40-50 ปีมีจำนวนลดลงเพราะถูกรื้อถอนและสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นแทนที่ อีกส่วนหนึ่งของเรือนไม้ดั้งเดิมก็มีคนมาขอเช่าบ้านเพื่อนำมาปรับปรุงดัดแปลงเป็นร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ ร้านนวดแผนโบราณ ร้านกาแฟสด ร้านเหล้าเบียร์ ตลอดจนเป็นบ้านเช่าของนักท่องเที่ยวฝรั่งที่ต้องการระยะยาว ขณะที่ เรือนไม้ในหลายหมู่บ้านของอำเภอปาย ถูกซื้อแล้วรื้อถอนเพื่อย้ายมาประกอบเข้ากันเป็นร้านอาหารในตัวเมือง โดยใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว

ความต้องการไม้ที่มีมากขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวของการท่องเที่ยว ทำให้บ้านเก่า ฝรั่งหรือแม้แต่รางข้าวหมู ก็ถูกรื้อเพื่อขายไม้ เพราะไม้หายากและมีราคาแพง การที่รัฐบาลห้ามตัดไม้ แต่ไม่มีกลไกที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่ปลูกไม้เพื่อขาย

เมื่อการท่องเที่ยวปายได้รับความนิยม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2542 เรือนไม้หลังเก่าที่ตั้งในตำบลเวียงใต้ที่มีอายุประมาณ 40-50 ปีมีจำนวนลดลง สาเหตุหนึ่งเพราะถูกรื้อถอนและสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นแทนที่ ด้วยวิถีคิดในการคำนวณการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เรือนไม้หนึ่งหลังสามารถสร้างตึกแถวได้ 3 ถึง 4 ห้อง สร้างมูลค่าให้กับเจ้าของที่ดินได้มากกว่า เรือนไม้ในหลายหมู่บ้านของอำเภอปาย ถูกซื้อแล้วรื้อถอนเพื่อย้ายมาประกอบเข้ากันเป็นร้านอาหารในตัวเมือง โดยใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว เรือนไม้ดั้งเดิมอีกส่วนหนึ่งก็ถูกปรับปรุงดัดแปลงเพื่อกิจกรรมท่องเที่ยว เป็นร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ ร้านนวดแผนโบราณ ร้านกาแฟสด ร้านเหล้าเบียร์ และเป็นบ้านเช่าของนักท่องเที่ยวฝรั่งที่ต้องการพักระยะยาว และมีอิสระมากกว่าที่เช่าอยู่กับเกสต์เฮาส์

ถนนคนเดิน พื้นที่สาธารณะเพื่อการท่องเที่ยว

ตลาดเย็น หรือถนนคนเดิน เป็นพื้นที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่โยยหา “ตลาดในชนบทที่ชาวบ้าน ชาวเขามาวางของขาย” ที่หาดูที่อื่นไม่ได้ในเมือง เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เกิดจากแนวคิดที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เริ่มมาจากกลุ่มคนชั้นกลางเมืองในกรุงเทพฯ โดยเริ่มจัดที่ ถนนคนเดินที่บางลำพู กรุงเทพฯ และขยายมาที่ตัวเมืองเชียงใหม่ ส่วนที่ตำบลเวียงใต้เทศบาลเวียงใต้ปิดถนนสายรังสิยานนท์ และใช้พื้นที่ริมสองฟากฝั่งบริเวณหน้ากาเดหลู ซึ่งเป็นย่านตลาดเก่าที่ชุมชนคนปายคุ้นชินและมีความทรงจำกับพื้นที่ และสร้างสีสันให้กับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ตั้งแต่ 14.00 น. ชาวบ้านเริ่มเตรียมวางแผงขายผักผลไม้ ที่ปลูกเองบ้างขนเอาของมาจากเชียงใหม่บ้าง จะสังเกตได้ว่าแผงที่ขนของมาจากเชียงใหม่ จะมีปริมาณและชนิดของผักผลไม้ มาก แต่ถ้าเป็นแผงของชาวบ้านก็มีผักซ้ำ ๆ กันวางชนิด ๆ หน่อย ๆ พ่อค้าแม่ค้าจะเช่าที่ขายของจ่ายให้ทางเทศบาลวันละ 2 บาทและถ้าขายอยู่หน้าร้านค้าก็จะเสียให้ร้านค้าอีก วันละ 5 บาท ตลาดเย็นเป็นพื้นที่ที่เราเห็นวัฒนธรรมการกินของคนปาย และความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลได้เป็นอย่างดี มีผักพื้นบ้าน แมลงและสัตว์ ผลไม้ที่ชาวบ้านหาได้ในแต่ละฤดูมาวางขาย ร้านรถเข็นขายกับข้าวที่ตลาดเย็น ก็แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ที่ปาย ไม่เพียงแต่มีอาหารเมืองเหนือ กับข้าวและขนมของคนไทยใหญ่ แล้วยังมีอาหารภาคกลาง อาหารอิสลาม อาหารใต้ อาหารและขนมอิสลาม เต้าหู้และน้ำเต้าหู้ของคนจีนฮ่อที่หมู่บ้านสันติชน พ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านรอบนอกชนผักผลไม้เข้ามาขาย อีกส่วนหนึ่งแต่งงานและตามครอบครัวมาอยู่ที่ปาย หารายได้เสริมจากขายอาหาร นอกจากนี้ในช่วงฤดูท่องเที่ยว จะเริ่มมีแผงขายเครื่องประดับ เครื่องหิน เสื้อผ้า เทปเพลงที่คนที่อื่นมาวางขายด้วยเหมือนกัน ทางเทศบาลเวียงใต้ห้ามรถยนต์เข้าออกตั้งแต่ 14.00-18.00 น. ถนนคนเดินหรือที่ชาวบ้านเรียกตลาดเย็นนอกจากจะสร้างบรรยากาศให้กับการท่องเที่ยวปาย และความคึกคักให้กับร้านค้าของชำสองข้างถนนรังสิยานนท์ ที่ซบเซามาตั้งแต่กาดपुरเข้ามาเปิดในปาย

3. ปฏิกริยาตอบโต้ของ “คนในท้องถิ่น” ต่อ รัฐ ทูน และนักท่องเที่ยว

เนื้อหาส่วนนี้จะอภิปรายกรณีตัวอย่างการปรับตัว การตอบสนอง การตอบโต้ การต่อรองของคนท้องถิ่น ต่อรัฐ ทูน และนักท่องเที่ยว และกรณีตัวอย่างของรัฐท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร และกรณีตัวอย่างของชุมชนกับการจัดการทรัพยากรที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันต่อสู้ต่อต้านนายทุนเพื่อเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวันและที่น่าสนใจคือการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมาใหม่เพื่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชน

3.1 การปรับตัวของชุมชนกับการจัดการธุรกิจที่พัก

ในส่วนนี้จะนำเสนอกรณีตัวอย่างของการปรับตัวของชุมชนกับการจัดการธุรกิจที่พัก เช่นการต่อรองของผู้ประกอบการคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว การปรับตัวของคนท้องถิ่นในการ

จัดการธุรกิจที่พัก กรณีของปีเกสต์เฮาส์ และซีเกสต์เฮาส์ ผู้ประกอบการต้องถื่นการจัดการกับนักท่องเที่ยวที่ติดยา เช่น กรณี ดีเกสต์เฮาส์

1. กรณีศึกษา เอ เกสต์เฮาส์

รอน เจ้าของกิจการเล่าว่า วิธีการจัดการเกสต์เฮาส์ผมเริ่มต้นจากการฝึกงานที่ดวงเกสต์เฮาส์ และที่ปายเกสต์เฮาส์ (ตอนนี้ไม่มีแล้ว ขายกิจการไปแล้ว) จากประสบการณ์ไกด์ 7 ปี ทำให้ผมได้เพื่อนฝูงและเพื่อนในวงการธุรกิจท่องเที่ยวที่ผูกพันแนะนำนักท่องเที่ยวมาก็เลยได้ลูกค้ามาเรื่อยๆ เพราะถ้าเพียงแต่รอรับลูกค้าจกรกิจกรก็อยู่ไม่ได้ ส่วนมากคนที่ปายทำเกสต์เฮาส์จะมีเครือญาติทำธุรกิจท่องเที่ยว แนะนำกันไปมา แต่ถ้าใครที่ไม่เคยมีประสบการณ์ มีเงินมีที่ดินลุกขึ้นมาทำ บางทีก็ไปไม่ไหว เพราะเจ้าของกิจการไม่มีประสบการณ์

ปายมีเกสต์เฮาส์เกิดขึ้นมากเป็นร้อย ๆ มีหลายสไตล์ ในปี พ.ศ. 2535 เกสต์เฮาส์ในปายยังมีไม่มาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีมาลงทุนมาก ถ้าเขาจะเริ่มกิจการเกสต์เฮาส์ ปีนี้ (ปี พ.ศ. 2548) ผมคงจะไม่ทำเพราะมีเกสต์เฮาส์จำนวนมาก แต่เพราะผมเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นไกด์และเริ่มทำกิจการ เกสต์เฮาส์ขนาดเล็กมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จึงเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวก็เลยมั่นใจที่จะขยายกิจการต่อตอนนี้กำลังจะขอกู้เงินธนาคารออมสินมาลงทุนซื้อที่ดินเพิ่มอีก 1 งาน ทำเกสต์เฮาส์ เพิ่มขึ้น อีก 3 หลัง และยกระดับห้องพัก และปรับราคาให้สูงขึ้นจากปัจจุบันราคาต่ำสุดคืนละ 250 บาท

ในฤดูท่องเที่ยวในปาย ขยายจากเดิมมี 4 เดือนเต็มทีก็ 5 เดือน เริ่มตั้งแต่พฤศจิกายน-มีนาคม แต่ไม่ถึง 6 เดือน เกสต์เฮาส์บางแห่งปีหนึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาพักกว่า 2 พันคน แต่ไม่ถึง 3 พันคน แต่ยังไม่นับจำนวนคืน ส่วนเกสต์เฮาส์ที่สร้างติดริมน้ำปาย จะเปิดให้บริการได้ปีละ 8 เดือน ทำเลที่ตั้งริมน้ำจะมีนักท่องเที่ยวมาพักตลอดทั้งปี พอถึงหน้าน้ำตองหรือไม้ไผ่ที่สร้างเป็นเกสต์เฮาส์ และร้านอาหารเก็บขึ้น

ผมมองว่า “อีก 10 ปีข้างหน้า ปายจะมีเกสต์เฮาส์ร้างเต็มไปหมด เพราะที่ผ่านมาปาย อยู่ได้เพราะพวกฝรั่งแบคแพค ลองดูตัวอย่างของแม่สายและที่ท่าตอน สมัยก่อนก็เหมือนกันพอคนไปลงทุนทำเกสต์เฮาส์มาก ๆ พวกแบคแพคหนีมาปาย” ธุรกิจที่อยู่ได้คือรีสอร์ทขนาดใหญ่ที่จัดการแบบครบวงจร กับธุรกิจเล็ก ๆ ที่ทำกันแบบครอบครัว ไม่ต้องจ้างแรงงานคนมาก

การต่อรองกับนักท่องเที่ยว

วิธีจัดการกับนักท่องเที่ยว คือรู้ใจนักท่องเที่ยวว่าเขาชอบห้องพักแบบไหน ฝรั่งไม่ชอบห้องที่ติดไฟนิออน ห้องพักที่นี้จะมีแต่ไฟดวงส้ม ๆ แต่คนไทยจะไม่ชอบไฟส้ม เกสต์เฮาส์ส่วนใหญ่ในปายใช้ไฟนิออน นักท่องเที่ยวไทยที่มาปายไม่รู้จักปายลึกซึ้งเท่าฝรั่ง นักท่องเที่ยว

ที่มาพักที่นี่ชอบความสงบ ฝรั่งเศสเวลาเดินทางมาปาย จะศึกษามาก่อนว่าที่นี่เป็นที่แบบไหน แต่คนไทย จะมาเพราะสื่อโฆษณา โดยไม่ศึกษามาก่อนว่าปายมีอะไร คนไทยไปที่ไหนวงแตก ฝรั่งเศสจะหาย หนีหมด ถ้าปายมีนักท่องเที่ยวไทยมา 3 ปีติดกันรับรองนักท่องเที่ยวฝรั่งเศสหายแน่

เกสต์เฮาส์ที่นี่จะไม่ยอมให้นักท่องเที่ยวที่คิดว่า “นักท่องเที่ยวถูกเสมอเข้ามาพัก” บางครั้งนักท่องเที่ยวฝรั่งเศสที่เอะอะกลางคืนเดือน 2 ครั้งก็ไม่ฟัง ผมเลยเอามือตลงไปไล่ออกจากที่พักกลางดึก เพราะ ฝรั่งเศสที่มาพักที่นี่แล้วส่งเสียงดัง ผมขอให้เขาเบาเสียงลงด้วยคำพูดที่สุภาพ แต่ก็ยังดังอยู่ก็เลยเตือนให้เงียบ มีฝรั่งชาวเยอรมันคนหนึ่งบอกว่า “ฉันจ่ายเงินนะ” พอได้ยินเรื่องเงินผมเลือดขึ้นหน้า แล้วถามว่าคุณจ่ายเท่าไร ฝรั่งเศสตอบ 400 บาท เจ้าของเกสต์เฮาส์เลยตอกกลับไปว่า ไซ้คุณจ่าย 400 แต่ฉันจ่าย 1,000,000 แยกคนอื่นเขาก็จ่ายเท่าคุณ แต่ทำไมคุณส่งเสียง ฝรั่งเศสกลุ่มนี้ยังบอกว่าจะไม่แนะนำให้ใครมาพักที่นี่อีก เจ้าของเลยบอกว่าไม่ต้องแนะนำเพื่อนหรือใครทั้งนั้น ไม่ต้องมาเหยียบที่นี่อีก ฝรั่งเศสคนอื่น ๆ ที่พักก็จ้องมองฝรั่งเศสที่ส่งเสียงดังกลุ่มนี้ จนทำให้หยุดเถียงและหยุดเสียงดัง วันรุ่งขึ้น 8.00 น. ผมไปเคาะห้องปลุกแขกให้ตื่นและให้เก็บกระเป๋าออกไปหรือในบางครั้งฝรั่งเศสส่งเสียงดังเดือน 2 ครั้งไม่ยอมเงียบผมถือมีดไปเลย ไล่ออกกลางดึก

นี่คือที่มาของแผ่นคำเตือนเรื่องเสียงดังในเกสต์เฮาส์ของผม

KEEP QUIET After 10.00 p.m. TILL 7.00 a.m.

PLEASE NO TALKING AND LAUGH

DO NOT MAKE ANYNOISE BECAUSE NOT ONLY YOU PAY TO STAY HERE

WE ARE SHARE THIS PLACE TOGETHER THANK YOU FOR BEING

GOOD GUEST

“อะไรก็ตามที่ส่งเสียงดังมันไม่เหมาะกับปาย” เวลามีคนจัดฟูลมูนปาร์ตี้กลางดึกชาวบ้านเดือดร้อนกันไปทั่ว แต่คนที่ได้ประโยชน์มีแค่ 10 คน พอชาวบ้านร้องเรียนนายอำเภอมากขึ้น ตอนนี้เลยไม่อนุญาตให้จัด

หรืออย่างเช่นในกรณีของกลุ่มศิลปินญี่ปุ่นที่มาเช่าที่ดินปลูกบ้านหลังคาตองตั้งอาศัยที่ Moon Village ปี พ.ศ. 2546 เวลารวมกลุ่มกันเล่นดนตรี เครื่องดนตรี ดึงลึงญี่ปุ่น เสียงดังมาก สืบกัญชา ชาวบ้านข้าง ๆ ก็เตือน มันก็มาขอโทษ แต่ยังไม่ได้รับความร่วมมือชาวบ้านก็เลยเอาหินขว้างหลังคา และบอกว่าจะเรียกตำรวจมาจับ พอตอนเช้าญี่ปุ่นก็เอาหินมาคืนและขอโทษ “เกลียดพวกญี่ปุ่นพวกนี้จริง ๆ ส่งเสียงดัง ด่าที่ก็หยุด เดียว ๆ ก็เอาใหม่

มันเสียงดังแขกผมหนีหมด ที่แรกตอนที่มันย้ายมาใหม่ ๆ มันบอกว่ามันชอบที่นี่ เพราะเงียบ ได้ยินเสียงธรรมชาติ แต่ดันแหกปากร้องเพลง แล้วจะได้ยินเสียงธรรมชาติหรือไง”

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดการเรื่องเสียงดังที่เกิดจากการผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่มองข้ามสิทธิของชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความรักพื้นที่ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็จะรวมตัวกันแก้ปัญหา ในระยะหลังมีชุมชนหลายหมู่บ้านในปายที่ได้รับความเดือดร้อนจากการจัดการทรัพยากรน้ำร้อนน้ำแร่ การจัดการน้ำ การจัดการขยะ การจัดการ หินทราย ป่าและการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว จึงมีการรวมกลุ่มมาจัดการปัญหาด้วยชุมชนเอง แสดงให้เห็นถึงการเริ่มเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชุมชนคือมีการเรียกร้องสิทธิชุมชน

ขณะเดียวกันเริ่มมีผู้ประกอบการธุรกิจรีสอร์ท เกสต์เฮาส์บางส่วนเริ่มปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชาวบ้านที่ปาย สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยการร่วมงานบุญ งานประเพณีของหมู่บ้าน ให้การสนับสนุนการก่อสร้างวัด ทำบุญหมู่บ้าน ให้เงินช่วยเหลือไปทำป่าช้าหมู่บ้าน เพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนปาย

2. กรณีศึกษา ปีเกสต์เฮาส์

รุ่ง เจ้าของเกสต์เฮาส์ เล่าว่า เริ่มลงทุนทำเกสต์เฮาส์ปี พ.ศ. 2545 เงินทุนส่วนหนึ่งกู้ยืมมาจากธนาคารออมสิน ช่วงแรกที่เปิดเกสต์เฮาส์แขกไม่ค่อยมี หลังจากนั้นนักท่องเที่ยวใจดีเอาไปลงไกด์บุ๊กให้ ช่วงหลังเกสต์เฮาส์มีเยอะขึ้น ไม่ใช่คนท้องถิ่นทำ คนท้องถิ่นไม่มีทุน ที่จะส่งเสริมลงเว็บไซต์ เหมือนนักลงทุน เป็นคนนอกที่ไม่รักชาติวิถีการดำเนินชีวิต

แถวที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ ในปี พ.ศ. 2545 มีเกสต์เฮาส์ประมาณ 30 แห่ง แต่ที่เป็นของคนท้องถิ่นมี เกสต์เฮาส์เดอะชันทัท (ต่อมาขายให้คนอื่น) แม่เย็นเกสต์เฮาส์ ฟาร์มเมอร์โฮม ฉัตรดนัย (ต่อมาขายให้คนอื่นเปลี่ยนชื่อเป็น ปายไฮแลนด์) และปีเกสต์เฮาส์ สร้างบนที่ดินของตา สร้างด้วยครึ่งปูนครึ่งไม้ หลังคากระเบื้อง 4 หลัง และสร้างด้วยใบตองตึง 5 หลัง มีรายได้ช่วงหน้าท่องเที่ยว ระหว่าง ตุลาคม-กุมภาพันธ์ ประมาณ 4 หมื่นบาท

ปี พ.ศ. 2546 ใช้วัดนกระบาด ล้าบามาก ต้นทุนไม่ได้คืน เลยตัดสินใจให้ฝรั่งมาเช่าทำสัญญา 3 ปี แต่เขาขอยกเลิกสัญญา หลังจากทำได้เพียง 3 เดือน เพราะไม่มีนักท่องเที่ยวมาพัก และไม่มีคนทำความสะอาด ก็เลยเข้าไปทำกิจการต่อตั้งแต่ พฤษภาคม พ.ศ. 2546 ทำถึง มกราคม พ.ศ. 2548 และเริ่มให้คนอื่นเช่า ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2548 คิดค่าเช่า 2 แสนต่อปี ตอนนั้นมีเกสต์เฮาส์หลังคาใบตองตึง 3 หลัง ซึ่งไม่เป็นไปตามแบบแผนของทางการ เลยไม่ได้รับอนุญาตให้เปิด ทางกรมแนะนำให้เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุว่า เพราะใกล้ ๆ เคยมีไฟไหม้ และอาจจะมียกยขึ้นหลังคาใบตองตึง เลยขอให้เปลี่ยน แต่ไม่มีทุนเลยไม่เปลี่ยน สุดท้ายต้องกู้เงินจากธนาคารมา

ปรับปรุงและติดตั้งขวดดับเพลิง ได้ยื่นไปใหม่ ต้นปีนี้ไปที่อำเภอปาย 3 เดือนผ่านไปก็ยังไม่รู้ผล แต่ถ้าเปิดแล้วตำรวจมาตรวจก็เสียค่าปรับ 200 บาท ช่วงหลังเกสต์เฮ้าส์เยอะ และลดราคาช่วงโลว์ หรือนอกฤดูท่องเที่ยวเหลือเพียงคืนละ 60-70 บาท ก็เลยลดไม่ไหว แต่คิดราคาที่พักช่วงโลว์ (low season) 150-200 บาท ช่วงไฮ (high season) ราคา 300-320 บาท จุดยืนของนายอำเภอ แต่ละคนก็แตกต่างกัน

เจ้าของเกสต์เฮ้าส์มีความคิดว่า ถ้าเป็นหลังคาตองตึง จะได้รักษาประเพณีดั้งเดิมของเรา แต่ต้องเปลี่ยนทุกปี แต่ถ้าหากหลังคาสังกะสี หรือหลังคากระเบื้องเปลี่ยนทีเดียวใช้ได้นาน แต่นักท่องเที่ยวฝรั่งไม่ชอบ มันเหมือนเมืองคอนกรีต ถ้าไม่รักษาประเพณีเก่าของปาย ไว้ จะไม่มีคนมาเที่ยวปายมากเหมือนเมื่อก่อน ความเจริญเข้ามาทุกอย่างเป็นเงินเป็นทอง เราไม่สามารถบังคับคนอื่นได้ ว่าคุณห้ามรื้อ บ้านไทยเก่า ๆ อยากให้อนุรักษ์ของเดิม ๆ ปายเมื่อ 4-5 ปีก่อน ถึงตอนนี้มันเปลี่ยนแปลงไปมาก มีแต่คอนกรีต ฝรั่งหลายคนบอกว่าปายเปลี่ยนขนาดนี้เขาจะไม่มาอีก คนแถวป่าขามเจ้าของที่ ชายที่แล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น เช่นเนินเขา คนขายที่เพราะชีวิตคนปายเงินสี่ห้าล้านหายาก ไม่เหมือนในเมือง มีนายทุนเข้ามาซื้อกิจการเกสต์เฮ้าส์ เช่าซื้อที่มีเยอะ ระเบียบเทศบาลบัญญัติที่ควบคุมไม่ให้สร้างด้วยหลังคาตองตึงที่แหกไปพักแบบเดิม ๆ ก็จะมีแต่ “ตายกับตาย” ตัวเธอเองไม่คิดว่าปายจะเปลี่ยนแปลงเร็วขนาดนี้ สิ่งที่รัฐน่าจะทำคือคุมผังเมือง คุมรูปแบบก่อสร้างให้คงเดิมไว้ ถ้ามีเงินสนับสนุนมาช่วยได้ก็ดี

ที่มาทำเกสต์เฮ้าส์เพราะอยากให้ลูกมาอยู่ด้วย ตอนที่ทำงานบริษัทเธอฝากลูกไว้กับแม่ยายก็ตามใจจนเด็กเสียคน อยากมีอาชีพกิจการของตัวเอง มีเวลาดูแลลูกใกล้แม่ ใช้ชีวิตนี้ดีกว่าทำงานบริษัท ตอนสร้างเกสต์เฮ้าส์ให้พ่อคุมก่อสร้าง ตัวเธอเองอยู่ทำงานที่ลำพูนกับสามี ที่ทำเกสต์เฮ้าส์ไม่ได้มองลุง หรือน้ำเป็นแบบนะ แต่จะได้รับการแนะนำ และการส่งลูกค้า จากเกสต์เฮ้าส์ของลุง กับเกสต์เฮ้าส์ของน้ำที่ทำกิจการมาก่อน เลยไปขอความรู้จากลุงและน้ำ และจากรุ่นพี่ และมารู้ทีหลังว่าเขาอาศัยพี่สะใภ้ฝรั่งแนะนำแหกให้ เกสต์เฮ้าส์ของเธอเองนั้นห้องพักไม่หรู มีเตียงกับห้องน้ำ ซึ่งถ้าจะเลือกแขกที่มาพักได้นั้น ก็ต้องลงทุนเยอะ ตอนนั้นเธอใช้งบ 1 ล้านลงทุน ต้องขุดสระ ถมดินให้สูงเท่าอก ถ้าไม่ถมดินให้สูง เวลาชาวบ้านทำนา น้ำจากนาจะไหลมาทางเกสต์เฮ้าส์ การทำธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ ต้องลงทุนเรื่อย ๆ ค่าซ่อมบำรุง พอ 4-5 ปี ก็ต้องปรับปรุง ทาสีใหม่ เป็นการลงทุนไม่สิ้นสุด ยอมรับว่ามาทำโดยไม่มีประสบการณ์

ที่ดินที่เป็นมรดกของเรา เราไม่อยากขาย แรก ๆ เธอเกลียดคนท้องถิ่นที่ชายที่ให้ นายทุน แต่ตอนนี้เข้าใจแล้วว่าทำไมถึงต้องขาย เพราะตนเองอาจจะเป็นรายต่อไป นายทุนที่เข้ามามีเงินทุนทำห้องพักรู นายทุนจากที่อื่นเข้ามาทำให้ปายเกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วมาก

มุมมองคนที่มาลงทุนต่างกับเราที่เป็นคนท้องถิ่นมาก คนไทยเหนือ คนไทยใต้นิสัยต่างกัน น้ำใจต่างกัน บางคนคิดแต่กอบโกยเอาแต่ได้ ไม่ได้ทำประโยชน์ให้ ถ้าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมปล่อยให้คนนอกที่มาลงทุนก็ไปจากปลาย คนปลายก็อยู่ลำบาก

นักท่องเที่ยวที่มาพัก ถ้าไม่เสียงดัง ไม่รบกวนคนอื่น ไม่นำยา (เสพติด) เข้ามาก็รับได้ คนที่เคยมาพักปีต่อไปก็จะมา ถ้าเป็นเป็นนักท่องเที่ยวอิสราเอล ถ้ามาพัก 2 คนก็จะรับ แต่ถ้ามามาก ๆ จะไม่รับ จะบอกว่าห้องเต็ม เพราะทำเสียงดังไม่เกรงใจแขกห้องอื่น เจ้าของก็ไม่ได้นอน บางคนมาพักคนเดียวแต่พอดึก ๆ พามาพักอีกหลายคน ตอนแรกประสบการณ์ไม่มาก และต้องการรักษาภาพพจน์เกสต์เฮาส์ที่เพิ่งเปิดใหม่ เพราะกลัวเสียชื่อเสียง เลยไม่ปล่อยออกไปและไม่เก็บเงินพวกนักท่องเที่ยวที่แอบมาพัก ฝรั่งเศสมีเงินที่มารถทัวร์จะพาไปพักที่หรูกว่า สะดวกสบาย เกสต์เฮาส์เธอลงไคต์บูคหลายเล่ม แขกที่ดูผู้ดี จะซื้อข้อมูลในไคต์บูค

3. กรณีศึกษา ซี เกสต์เฮาส์

ประภา เจ้าของเกสต์เฮาส์เล่าว่า ตอนที่ออกจากราชการมาใหม่ ๆ คิดว่ามีที่ดิน เงินก็นิ่งเฉย ๆ คิดว่าทำยังไงให้เกิดประโยชน์ขึ้นมา เพื่อน ๆ ที่มีกิจการก็แนะนำให้ทำไปสอนกันไป เพื่อนบางคนก็ทำเกสต์เฮาส์ต่อไปได้ เพราะทุ่มให้กับกิจการ พอได้มาทำเกสต์เฮาส์ ปี พ.ศ. 2544 สร้างห้องพัก 6 ห้อง และทำเพิ่มอีก 2 ห้อง พอทำกิจการได้ 2 ปี ก็ให้คนนอกมาเช่าทำแทนเพราะหลังจากทำแล้ว พบว่าตนเองไม่มีประสบการณ์ ต้องใช้ทุน เวลา และคน งานบริการ และภาษาต้องสื่อสารได้ พอทำไปสักพักความโลภของคน ก็อยากมีธุรกิจหลายอย่าง ร้านอาหารก็สั่งจากร้านข้างบ้านมาส่งก็มีปัญหาการสื่อสาร แต่พอคิดจะทำธุรกิจรถมอเตอร์ไซค์ให้เช่า ก็พบว่าต้องมีความรู้เรื่องช่าง เวลาที่รถมีปัญหา ฝรั่งเศสก็เอารถไปทิ้งในป่า ก็ต้องรู้กฎหมาย เวลารถเกิดปัญหา รถถูกขโมย ฝรั่งเศสเอาไป ไม่ส่งคืน

ถ้าคนทำรถเช่าก็มุ่งเน้นรถเช่าเฉพาะน่าจะดี แรก ๆ ไปเปิดร้านอาหารกับเพื่อนที่เป็นอาจารย์ด้วยกันทำได้ดีมาก แต่เพราะแก่ ทำแล้วเหนื่อย คนงานก็หายาก และทำอาหารไม่เป็น จ้างคนก็ไม่ได้ตั้งใจ ก็เลยเลิกทำร้านอาหาร

4. กรณีศึกษา ดี เกสต์เฮาส์

ป้าจันทร์ เจ้าของเกสต์เฮาส์ ยอมรับว่ามีนักท่องเที่ยวฝรั่งบางส่วนที่เข้ามาปลายเพื่อทดลองยา โดยมีไกด์เป็นคนลงให้นักท่องเที่ยวดู ก็มีทั้งไกด์ และนักท่องเที่ยวที่ติดยา จากประสบการณ์ทำเกสต์เฮาส์มานาน ทำให้ป้าดูพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มาพักได้ว่าคนติดยา “เด็กหนุ่มบางคนมาปลายแรก ๆ หน้าตาสะอาด แต่พอมาลองเสพยาแล้วติด อยู่ประมาณเดือนหนึ่งหน้าตาก็เริ่มเปลี่ยน สังเกตได้จาก “ตา” และชอบเก็บตัวอยู่ในห้องนาน ถ้าเห็นผิดสังเกตก็จะถาม

ตรง ๆ เลยว่า “คุณเสพยาใช่ไหม” แรก ๆ เขาปฏิเสธ พอขู่เขาว่า “ตาคุณมันฟ้อง ถ้าคุณไม่บอกฉัน จะบอกตำรวจ เพราะถ้าตำรวจรู้ว่าที่เกสต์เฮ้าส์ฉันมีคนเสพยา ฉันจะถูกลอบไล่ออกนอกราชอาณาจักร”

ในที่สุดเด็กหนุ่มก็ยอมรับ เลยบอกว่า “เลิกเถอะ เธอจะเสียอนาคต” ระหว่างที่เด็กกำลังรอให้ที่ทางบ้านในต่างประเทศส่งเงินมาเพื่อจ่ายค่าเช่าบ้าน เขามีตัวเครื่องบินกลับ แต่เหลือค่าเช่าบ้าน ค่าใช้จ่ายเดินทางกลับ ครูเลยให้เงินเขาเดินทางกลับไป

ความร่วมมือในการจัดการการท่องเที่ยว

ในระยะหลังที่เริ่มมีกลุ่มทุนต่างถิ่นที่มีคนหลากหลายความคิดเข้ามา ทำให้เกิดการสลายกลุ่มชมรมท่องเที่ยวไป เพราะมีคนนอกที่พูดมากแต่ไม่ทำ ซึ่งตอนแรก ๆ ช่วงปี พ.ศ. 2540 สมาชิกชมรมนี้เป็นคนในพื้นที่ที่ร่วมมือกันดี “ว่าไงว่าตาม” แต่พอระยะหลังพอมามีคนนอกเข้ามา คนนอกที่เข้ามาก็จะคุยว่ารู้จักคนมีอำนาจ ทำให้คนอื่นไม่กล้าพูดแสดงความคิดเห็น สุดท้ายก็ไม่สามารถร่วมกันได้ และอีกลักษณะหนึ่งของคนที่นี่บางคนที่ไม่เข้าประชุม แต่พอที่ประชุมสรุปว่าไง แล้วดันบอกว่า “ทำไม่ไม่ทำอย่างนั้นอย่างนี้” อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2548 มีการตั้งชมรมการท่องเที่ยวขึ้นอย่างเป็นทางการ

ชาวบ้านมองว่ารัฐน่าจะช่วยในการจัดการให้มีนักท่องเที่ยวที่คุณภาพดีมาปลาย รัฐท้องถิ่นต้องตั้งกฎระเบียบท้องถิ่น กองตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) และตำรวจท่องเที่ยวต้องช่วยพิจารณา นักท่องเที่ยว เพราะคนท้องถิ่นไม่มีสิทธิที่จะล้วงลึกไปในรายละเอียด ยกเว้นกรณีที่นักท่องเที่ยวทำผิด ผู้บริหารท้องถิ่นมีหน้าที่แนะนำ

ทุนกับการจัดการธุรกิจ

ปี พ.ศ. 2546-2547 ที่ดินถูกซื้อ ริสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ใหม่ที่มาเปิด สร้างสิ่งก่อสร้างปิดทางริมน้ำไปเลย เอกชนปิดทางไม่给人เดินผ่านที่ดิน ผู้ประกอบธุรกิจท้องถิ่นมองเห็นความแตกต่างของการจัดการธุรกิจริสอร์ทแห่งใหม่ ที่ลงทุนในรูปของบริษัทก็จะทำประกันความเสียหาย น้ำท่วมก็ได้เงินประกันมาลงทุนสร้างใหม่ แต่ชาวบ้านถ้าโดนน้ำเสียหายก็ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนใหม่ และเกสต์เฮ้าส์ก็เก่าลงไปเรื่อย ๆ

3.2 รัฐท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร

ในส่วนนี้จะนำเสนอกรณีตัวอย่างของรัฐท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการดินสาธารณะการจัดการที่ดินทำกิน

1. กรณีศึกษา รัฐท้องถิ่น กับการจัดการที่ดินสาธารณะ

ยิ่งการกระจายอำนาจแบ่งเขตการปกครองที่ให้สิทธิองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจัดการทรัพยากรในเขตตน ก็เกิดการแย่งที่ชิงขยะ จากเดิมที่เคยเป็นที่ชิงขยะรวมของหมู่บ้าน จากที่ที่เคยใช้ร่วมกันก็กลายมาเป็นการใช้เฉพาะกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ กลายเป็นที่ดินที่อยู่ในการจัดการของ อบต. จึงไม่แบ่งให้ชาวบ้านในเขตอื่นมาใช้ประโยชน์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ขยะเขตเทศบาลหาที่ทิ้งขยะไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ผู้นำชาวบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ในสมัยก่อนได้กำหนดที่ดินที่หนองกระทิงซึ่งเป็นป่าเสื่อมโทรมให้เป็นที่สาธารณะสำหรับฝังกลบขยะของคนปาย

เมื่อชาวบ้านในเขตเทศบาลไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่หนองกระทิงทิ้งขยะ จึงเริ่มไม่พอใจกับการจัดสรรทรัพยากรที่ทิ้งขยะสาธารณะของชุมชน จึงกลายเป็นที่ที่นักการเมืองท้องถิ่นนำไปสร้างเอกสารสิทธิและนำไปจัดสรรแบ่งขายที่ดิน ทำให้ชาวบ้านพื้นเพเดิมที่อยู่ในตัวเมืองปายได้รับความเดือดร้อน โดยที่ผู้บริหารเทศบาล ก็ไม่สามารถจัดการขยะด้วยวิธีฝังกลบ เพราะไม่สามารถขยายพื้นที่หรือ ซึ่งมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางการเมือง และไม่ได้รับความร่วมมือจาก อบต.รอบนอกหรือจาก อบจังหวัด จนชาวบ้านพื้นเพเดิมเห็นว่าการมีเทศบาล และอบต.ทำให้เกิดการแตกแยกและไม่มีความร่วมมือ

ปัจจุบันขยะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของอำเภอปาย เป็นปัญหาที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเมืองชนบทเล็ก ๆ กำลังประสบ เพราะจำนวนนักท่องเที่ยวและคนที่เข้ามาอยู่กันหนาแน่นในตัวเมืองปายทำให้มีปริมาณขยะมาก

2. กรณีศึกษา รัฐท้องถิ่น กับการจัดการที่ดินทำกิน

ที่ดินปายนับครั้งที่ 2 สมัยรัฐบาลทักษิณปี พ.ศ. 2544 ถึงปัจจุบัน หลังจากที่ดินนวมครั้งแรกสมัยรัฐบาลชาติชาย ก่อนน้ำท่วมหนักที่ปายปี พ.ศ. 2548 มีการแก้งกำไรที่ดินในปายเป็นไปอย่างคึกคัก ตามถนนหนทางจะมีป้ายที่ปิดประกาศขายที่ดินพร้อมเบอร์มือถือ และมีทั้งที่ประกาศขายที่ดินผ่านทางเว็บไซต์คนปาย และมีบริษัทซื้อขายที่ดินเปิดในตัวเมืองปาย ในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา

ปัญหา เรื่องที่ดิน พอชาวบ้านขายที่ดินให้คนต่างถิ่น เขาก็มาปิดที่ดิน ชาวบ้านอึดอัดเพราะเป็นที่ดินที่เคยใช้เดินผ่านกันไปมา

ผู้บริหาร ตำบลเวียงเหนือ เล่าว่า ที่ดินถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่นายทุน มีการปลูกสร้างบ้าน โดยที่ไม่ได้แจ้งอบต. ผิดกฎหมาย ฝรั่งเศสมีเงินมาซื้อที่ ปลูกบ้านตามใจ อย่างเช่นที่เวียงเหนือจึงอยากควบคุมที่ดินที่เป็นพื้นที่ราบที่ตำบลเวียงเหนือทั้งที่มีเอกสารสิทธิ ตำบลเวียงเหนือมีทั้งหมด 7 หมู่บ้านอยู่พื้นราบ 5 หมู่บ้าน คนตำบลแม่เนาเต็งราว 40 ครั้วเรือนมีที่ดินทำกิน

ในเวียงเหนือช่วงปีหลัง ๆ ชาวบ้านขายที่ดินให้นายทุนมากขึ้น ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ มีความกังวลอยู่ว่า ชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ถ้าปล่อยที่ดินให้ตกอยู่ในมือของกลุ่มทุนเกรงว่าพวกเขาอาจนำไปขอเอกสารสิทธิ์ได้ เพราะรู้ ๆ อยู่ว่าคนเหล่านั้นล้วนมีเงิน มีอิทธิพล เรา จึงรณรงค์ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ปิดป้ายในพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ “ห้ามขายให้กลุ่มทุน” ทำกินได้หรือขายให้พวกเดียวกันในชุมชนได้ แต่ต้องไม่ขายให้พวกนายทุนที่จะเอาไปสร้างเกสต์เฮ้าส์ รีสอร์ท หรือบ้านพักตากอากาศ อบต. เองยังเข้มงวดเรื่องการรับรองการถือสิทธิ์มากขึ้นต้องผ่านความเห็นของประชาคมหมู่บ้านว่าที่ตรงนี้สามารถออกไปได้ไหม ทำกินและมีอยู่จริงไหม

แม้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกัน แต่ชาวบ้านที่เหนื่อยหนักกับอาชีพชาวไร่ ชาวนา ที่มักถูกกดราคา ทั้งปัญหาเรื่องเมล็ดพันธุ์ โรคพืช ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง แล้วไหนยังต้องต่อสู้กับนโยบายการค้าเสรีของรัฐบาลอีก พวกเขาจึงตัดสินใจขายที่ดินทำกิน เพื่อปลูกบ้านหลังใหม่ ซื้อมอเตอร์ไซด์ ใช้ไฟฟ้า และสิ่งอื่นบ่งบอกถึงความมั่งมีสุขสบายเลียนแบบคนเมือง

“สุดท้ายแล้ว เป็นสิทธิส่วนบุคคลเราจะสั่งห้ามชาวบ้านไม่ให้ขายที่ดินไม่ได้ ปัจจุบันที่ดินในเขตที่นาของหมู่บ้านเวียงเหนือถูกเปลี่ยนมือเป็นของนายทุนไปกว่า 50% แล้ว คาดว่าจะถูกกว้านซื้ออีกเรื่อย ๆ แต่ก่อนใครเลี้ยงวัวควายสามารถปล่อยให้กินหญ้าในที่นาของใครก็ได้ เดิมนั้นคนเดินผ่านไม่ได้ด้วยซ้ำ เพราะมีลวดหนามซึ่งกัน อีกหนอยวิถีชีวิตและอาชีพดั้งเดิมของชาวเวียงเหนือคงเปลี่ยนไป ชาวบ้านคงหันไปเป็นลูกจ้างอย่างหนุ่มสาวเดิวนี่ไปเป็นพนักงานของรีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์กันเยอะ ได้ค่าแรงวันละ 140-150 บาท ขณะรับจ้างในไร่มาให้วันละไม่เกินร้อยคนรุ่นใหม่จึงไม่ยอมทำเกษตร เพราะเหนื่อยกว่าผลตอบแทนก็น้อยไม่สม่าเสมอ

3.3 ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

จะนำเสนอกรณีตัวอย่างของชุมชนภายใต้การจัดการปัญหาเสียดัง การต่อสู้ของชุมชนเพื่อจัดการนายทุนที่มา “ดูดทราย” และการสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมเงินยูนนานขึ้นใหม่

1. กรณีศึกษา ชุมชนภายใต้การจัดการปัญหาเสียดัง

เสียดังยามค่ำคืน เป็นปัญหาที่สร้างความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการเกสต์เฮ้าส์กับชาวบ้านในปายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของคนปาย มีความเป็นอยู่แบบพื้นบ้านเรียบง่าย ไม่รีบเร่ง สบาย ๆ ความเป็นอยู่แบบพื้นบ้าน ชอบความเงียบสงบ สะอาด ชาวบ้านจึงลุกขึ้นมาจัดการปัญหาเสียดังในรูปแบบที่ต่างกัน ดังเช่นกรณีชุมชนที่อาศัยในเขตเทศบาลปาย

ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดการปัญหาเสียงดังกับเจ้าของร้านเหล้าที่เปิดหรือเล่นดนตรีเสียงดัง แม้ว่าร้องเรียนไปแต่ทางการจึงไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านจึงลุกขึ้นมาจัดการปัญหาเสียงดังในรูปแบบที่ต่างกัน

อย่างเช่นในกรณีชุมชนที่อาศัยในเขตเทศบาลปาย ช่วงแรก ๆ ชาวบ้านจะโทรแจ้ง ตำรวจท่องเที่ยว ตำรวจภูธร และร่วมกันทำหนังสือถึงนายอำเภอรวมกลุ่มกันเซ็นชื่อเป็นบัญชีหางว่าว ร้องเรียนธุรกิจที่เปิดดนตรีเสียงดังหลัง 22.00 น. แต่ทางการไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ตัวแทนชาวบ้านจึงใช้อำนาจแม่หลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) เรียกเจ้าของกิจการมาคุย เพื่อให้เขารับหลักการในการอยู่ร่วมกันว่าการที่มาอยู่ที่หลังแต่มาสร้างความสะดวกร้อนให้คนที่อยู่ก่อนมันไม่ถูก และเตือนด้วยวาจาจากก่อนว่า “ถ้าคุณไม่เปลี่ยนแปลงแปลงแก้ไข คุณจะอยู่ (ที่นี่) ไม่ได้ และคุณจะไม่ได้อร้อน การที่คุณมาเปิดกิจการร้านเหล้าโดยไม่มีใบอนุญาต เพราะติดรั้วโรงเรียน ถ้าเตือนคุณไม่ได้เมืองปายจะเป็นอย่างไร” เพื่อนบ้านละแวกนี้ช่วยกันหมด “เอาใจเอากัน” หลังจากวันนั้นอีก 3-4 วัน ก็ยังมีเสียงดังขึ้นมาอีก ก็เลยมีระเบิดขวดตกกลางหลังคาบ้านเจ้าของบ้านที่ให้เช่าและตกที่กลางร้านเหล้ากลางดึก หลังจากนั้นทางร้านปรับตัวดีขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีกรณีเสียงดัง ที่ผู้ประกอบการร้องเรียนโรงเรียน กับวัด อย่างเช่นผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์ร้องเรียนเสียงประกาศของโรงเรียนปายวิทยาคารในตอนเช้าที่สร้างความรำคาญให้กับนักท่องเที่ยว หรือผู้ประกอบการเสียบแผ่นข้อความไว้ที่ประตูทางขึ้นกุฏิเจ้าอาวาสวัดว่า ชาวพุทธอย่ามอมไม่เบียดเบียนกัน เพราะรำคาญเสียงธรรมะตามสายที่หลวงพ่อดกกลางเปิดในตอน 04.00 น. เพื่อให้ชาวบ้านได้ฟังธรรมในวันพระ แต่ผู้ประกอบการกลับมองว่าเสียงธรรมะรบกวนนักท่องเที่ยวที่พักเกสต์เฮาส์ และเคยมีนักท่องเที่ยวฝรั่งเดินขึ้นกุฏิเพื่อจะไปปิดวิทยุ

หรืออย่างเช่น กรณีตัวอย่างการจัดการของชาวบ้านตำบลแม่เนาเติง อบต.แม่เนาเติง ออกกฎหมู่บ้าน ห้ามทำเสียงดังในยามวิกาล หลัง 21.00น.ถ้าจะทำต้องเขียนจดหมายชี้แจงเหตุผลขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านก็จะเรียกประชุมเพื่อขออนุญาตชาวบ้าน ถ้าทุกคนเห็นด้วยก็ยอม แล้วจะประกาศเสียงตามสายให้ทุกคนในหมู่บ้านรับรู้ อย่างเช่นในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวที่มาพักรีสอร์ทที่ตั้งอยู่ใน ตำบลแม่เนาเติงจุดพลุดอนคำ หลังจากจุดได้สักพักผู้ใหญ่บ้านโทรมาขอให้เลิกจุดพลุ และตอนเช้าโทรมาเรียกเจ้าของรีสอร์ทไปคุยกับสมาชิกอบต.แม่เนาเติง 7-8 คนเพื่อตักเตือนว่า ถ้ามีการจุดพลุ จุดประทัดทำเสียงดังครั้งต่อไป จะปรับถูกละ 500 บาท เพราะคุณคือผู้อาศัยที่นี่ ทำอะไรก็ต้องขออนุญาต และมีเอกสารให้คนของรีสอร์ทมาเซ็นชื่อรับทราบสิ่งที่ทำลงไป

การรวมกลุ่มของชาวบ้านในเมืองปาย เพื่อจัดการกับปัญหาเสียงดังที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านละแวกนั้นที่นอนหัวค่ำตื่นเช้า ซึ่งสวนทางกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่นอนตอนรุ่งสาง ตื่นสาย ชาวบ้านจึงทำหนังสือร้องเรียน เขียนบัตรสนเท่ห์ไปที่นายอำเภอ โทเรแจ่ง ตำรวจที่โรงพัก เพื่อให้จัดการปัญหาเสียงดัง ยิ่งในช่วงฤดูท่องเที่ยวเริ่มมีการจัดปาร์ตี้บ่อยขึ้นจนเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่สามารถจัดการได้ทั่วถึง ชาวบ้านในตัวเมืองปายจึงรวมกลุ่มกันจัดการปัญหาเสียงดังด้วยตัวเอง

เสียงดังกลายเป็นต้นเหตุให้เกิดความกระทบกระทั่งกันได้ง่าย เพราะสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจที่พักที่ปาย ความเงียบกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาพักผ่อน ซึ่งผู้ประกอบการต้องพยายามจัดการเสียงดัง ชาวบ้านในพื้นที่ลุกขึ้นมาจัดการปัญหากับคนนอกด้วยตนเอง

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดการเรื่องเสียงดังที่เกิดจากการผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่มองข้ามสิทธิของชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความรักพื้นที่ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็จะรวมตัวกันแก้ปัญหา ขณะที่แนวทางของรัฐมีหน่วยงานควบคุมมลพิษด้านเสียงใช้เกณฑ์มาตรฐานของส่วนกลาง แต่ไม่ลงสำรวจภาคสนาม ใช้การประชุมนั่งโต๊ะ ประเมินจากผู้เข้าร่วม ที่ต่างก็มีหลากหลายอาชีพ

ปัญหาเสียงดัง จากการจัดฟูลมูลปาร์ตี้ ดาร์กมูลปาร์ตี้ เสียงดังจากดนตรีตามร้านอาหารร้านบาร์เบียร์ เสียงพลุ และเสียงเมาเะอะไวววายของนักท่องเที่ยวตลอดเส้นทางกลับที่พักตอนใกล้สว่าง สร้างความรำคาญให้กับคนในพื้นที่และกลายเป็นปัญหาลำคัญที่ชุมชนในอำเภอปายลุกขึ้นมาจัดการ เพราะกระทบกับวิถีการดำเนินชีวิตปกติของชุมชนที่เข้านอนหัวค่ำตื่นเช้าสวนทางกับการใช้ชีวิตของนักท่องเที่ยวกลุ่มเที่ยวกลางคืน ที่นอนตอนสว่าง ตื่นเที่ยง เป็นปัญหาที่ชาวบ้านร้องเรียนทางการมาตลอด 2-3 ปีที่ผ่านมา ยิ่งในระยะหลังจำนวนบาร์เบียร์เกสต์เฮาส์ รีสอร์ทมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก ทางกรจึงไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จัดการปัญหาเสียงดัง ตอนแรก ๆ ไปขอกับเจ้าของกิจการแต่ก็ยังเสียงดังอีก เลยทำเป็นกลุ่ม เซ็นชื่อเป็นบัญชีทางวาวและโทรไปหาหน่วยงานรัฐ แต่รัฐไม่ให้ความสำคัญ เลยเข้าไปคุยกับเจ้าของบ้านที่ให้เช่าที่ที่เป็นคนไทยใหญ่ในพื้นที่ และได้รับการยินยอมให้ชุมชนจัดการปัญหาเสียงดังเพราะได้รับความเดือดร้อนเช่นกัน แล้วเรียกเจ้าของกิจการบาร์เบียร์มาคุย โดยใช้อำนาจที่แม่หลวง (ผู้ใหญ่บ้านผู้หญิง) เพื่อให้เขารับหลักการการอยู่ร่วมกัน การที่มาอยู่ที่หลังแต่มาสร้างปัญหาเสียงเป็นปัญหาที่สร้างความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์กับชาวบ้าน ในปายมี

กรณีนี้ที่ผู้ประกอบการเกษตรเข้าสู่โรงเรียนทางการที่เสียงประกาศของโรงเรียนตอนเช้าสร้างความรำคาญให้กับนักท่องเที่ยว หรือโรงเรียนเจ้าอาวาสวัดว่าเสียงพระเทศน์ตอนเช้ารบกวนนักท่องเที่ยวที่พักเกสต์เฮาส์ข้างวัด และมีกรณีที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดการปัญหาเสียงดังกับเจ้าของร้านเหล้าเองเพราะแม้ว่าโรงเรียนทางการมาตลอด 2-3 ปีที่ผ่านมา แต่ทางการจึงไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านจึงลุกขึ้นมาจัดการปัญหาเสียงดังในรูปแบบที่ต่างกัน ดังเช่นกรณีชุมชนที่อาศัยในเขตเทศบาลปาย ชุมชนในตำบลแม่เนาเติง เป็นต้น

กรณีชุมชนที่อาศัยในเขตเทศบาลปาย ช่วงแรก ๆ ชาวบ้านจะโทรแจ้งตำรวจท่องเที่ยว ตำรวจภูธร และร่วมกันทำหนังสือถึงนายอำเภอรวมกลุ่มกันเซ็นชื่อเป็นบัญชีทางว่าโรงเรียนธุรกิจที่เปิดดนตรีเสียงดังหลัง 22.00 น. แต่ทางการไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ตัวแทนชาวบ้านจึงใช้อำนาจแม่หลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) เรียกเจ้าของกิจการบาร์เบียร์มาคุย เพื่อให้เขารับหลักการการอยู่ร่วมกันว่าการที่มาอยู่ทีหลังแต่มาสร้างความเดือดร้อนให้คนที่อยู่ก่อน และเตือนด้วยวาจาว่า “ถ้าคุณไม่เปลี่ยนแปลงแปลงแก้ไข คุณจะอยู่ไม่ได้ และคุณจะเดือดร้อน และการที่คุณมาเปิดกิจการบาร์เบียร์โดยไม่มีใบอนุญาตเพราะติดรั้วโรงเรียน ถ้าเตือนคุณไม่ได้เมืองปายจะเป็นอย่างไร” เพื่อนบ้านละแวกนี้ช่วยกันหมด “เอาใจเอากัน” หลังจากวันนั้นอีก 3-4 วันมีระเบิดขวดตกกลางหลังคาบ้านเจ้าของบ้านที่ให้ร้านบาร์เบียร์เช่าและตกที่กลางร้านบาร์เบียร์ หลังจากนั้นทางร้านปรับตัวดีขึ้น

ในกรณีการจัดการของชาวบ้านตำบลแม่เนาเติง มีนักท่องเที่ยวที่มาพักรีสอร์ทของทางรีสอร์ทจุดพลู หลังจากจุดได้สักพัก ผู้ใหญ่บ้านโทรมาขอให้เลิกจุดพลู และตอนเช้าโทรมาเรียกเจ้าของรีสอร์ทไปคุยกับ อบต.และสมาชิก อบต. 7-8 คน เพื่อตักเตือนว่า ถ้าทำเสียงดังครั้งต่อไป เช่นมีการจุดพลู จุดประทัด จะปรับถูกละ 500 บาท เพราะคุณคือผู้อาศัยที่นี่ ทำอะไรก็ต้องขออนุญาต และมีเอกสารให้คนของรีสอร์ทเซ็นชื่อรับทราบสิ่งที่ทำลงไป อบต.แม่เนาเติงออกกฎหมายห้ามทำเสียงดังในยามวิกาล หลัง 21.00 น. ถ้าจะทำต้องเขียนจดหมายชี้แจงเหตุผลขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านก็จะเรียกประชุมเพื่อขออนุญาตชาวบ้าน ถ้าทุกคนเห็นด้วยก็ยอม แล้วจะประกาศเสียงตามสายให้ทุกคนในหมู่บ้านรับรู้

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดการเรื่องเสียงดังที่เกิดจากการผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่มองข้ามสิทธิของชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความรักพื้นที่ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็จะรวมตัวกันแก้ปัญหา ในระยะหลังมีชุมชนหลายหมู่บ้านในปายที่ได้รับความเดือดร้อนจากการจัดการทรัพยากรน้ำร้อนน้ำแร่ การจัดการน้ำ การจัดการขยะ การจัดการ หินทราย และการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว จึงมีการรวมกลุ่มมาจัดการปัญหาด้วยชุมชนเอง

ขณะเดียวกันเริ่มมีผู้ประกอบธุรกิจรีสอร์ท เกสต์เฮาส์บางส่วนเริ่มปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชาวบ้านที่ปาย สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยการร่วมงานบุญ งานประเพณีของหมู่บ้าน ให้การสนับสนุนการก่อสร้างวัด ทำบุญหมู่บ้าน ให้เงินช่วยเหลือไปทำป่าช้าหมู่บ้าน เพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนปาย

2. กรณีศึกษา การต่อสู้ของชุมชนเพื่อจัดการนายทุนที่มา “ดูดทราย” ที่บ้านท่าปาย

หมู่บ้านชนบทในอำเภอปายมีคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาอยู่ร่วมกันและหาประโยชน์จากทรัพยากร และจัดการทรัพยากรท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ดังเช่นกรณีตัวอย่างของการรวมตัวของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน คือที่บ้านแม่ปิง บ้านท่าทราย และบ้านห้วยแก้ว ตำบลแม่ฮี้ ที่ได้จัดการทรัพยากรทรายในลำน้ำปายให้รอดพ้นจากนายทุนที่เข้ามาซื้อที่ดินติดริมน้ำปายจากชาวบ้าน และดูดทรายจากแม่น้ำไปขายทราย ซึ่งเริ่มจากการล้อมรั้วที่ดินทั่วแม่น้ำ และที่นาชาวบ้านแถบนั้นที่ได้ปลูกนาไปแล้ว ชาวบ้านบอกว่า “ที่นาตรงที่เขาล้อมรั้วนี้เป็นที่อกที่เขาได้ทำกินมาหลายปี” นายทุนเข้ามาดูดทรายตั้งแต่เดือนตุลา ปี พ.ศ. 2544 และมาปักหลักในเขตพื้นที่ดิน ที่ซื้อและไปปักหลักในที่นาของชาวบ้านที่ใช้ที่ดินเลี้ยงควาย ทำนา ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนการดูดทรายจากแม่น้ำปายทำให้ตลิ่งพัง ที่นาของชาวบ้านพังหลายที่ ยิ่งตอนน้ำหลากทรายที่สะพานลดลงกว่าระดับปรกติ

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการดูดทราย และถูกข่มขู่ ก็กลัวเลยไปขอให้คนในหมู่บ้านที่รู้จักกับนายทุนมาปิดทางถนนเพื่อไม่ให้รถขนทรายของนายทุนเข้าไปในทางของนายทุน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่ชักชวนนายทุนจากเชียงใหม่เข้ามาดูดทราย จากนั้นก็มีเสียงปิ่นของนายทุนยิงขู่ชาวบ้านที่บ้านท่าปาย เรื่องเลยใหญ่ขึ้น เหตุที่นายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินดูดทรายเพราะนายกอบต.แม่ฮี้ สมัยนั้นอนุญาตในเบื้องต้นและเซ็นหนังสือให้นายทุนทำได้ และผ่านหนังสือไปที่อำเภอและผ่านไปที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พอเริ่มมีปัญหาดิ่งโรงเรียนทรุดจากการดูดทรายแม่น้ำปายไปขาย นายกอบต.แม่ฮี้ บอกชาวบ้านว่าที่ดินที่เป็นของนายทุนที่ซื้อที่ดินห่างไกลจากโรงเรียน ชาวบ้านเลยไปปรึกษานักวิจัยคนนอกที่เข้ามาทำวิจัยในช่วงนั้น เขาได้แนะนำบอกเรื่องรัฐธรรมนูญ แนะนำให้ทำหนังสือไปที่ ผู้ตรวจการรัฐสภา ผู้ตรวจการได้ลงมาดู แต่ดูเฉพาะเอกสาร และถามนายกอบต.แม่ฮี้ใน สมัยนั้น ซึ่งก็ยืนยันว่า “นายทุนทำถูกต้องตามกฎหมาย” แต่ผู้ตรวจการ ไม่ได้มาถามชาวบ้านที่เดือดร้อน ชาวบ้านจึงดำเนินเรื่องร้องเรียนไปที่นายอำเภอปาย และทำหนังสือไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัด และยื่นหนังสือให้กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสมัยนั้น (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์)

ในที่สุดสภาพนายความลงมาหาข้อมูลกับผู้นำชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านไม่รู้ว่ามาจากสายไหน พอลงมาก็สำรวจและขอให้ชาวบ้านรวบรวมข้อมูลส่งสภาพนายความ แต่ก็ไม่มี ความหมาย นายทุนก็ยังขุดและคูดทรายต่อไปเรื่อย ๆ (ดำเนินการปี พ.ศ. 2546) นายอำเภอสั่ง นายทุนให้หยุดขุดทรายแต่ก็ไม่หยุด

ในคืนวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2547 ชาวบ้าน 3 หมู่บ้านไปกางเต็นท์นอนที่ท่าทราย และในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547 ชาวบ้านไปตั้งเต็นท์ประท้วงหน้าอำเภอเพราะมีรถแบคโฮร์ ของสมาชิกวุฒิสภาแม่ฮ่องสอน ซึ่งรู้จักกับนายทุน ที่เข้ามาขุดทราย ชาวบ้านเลยไปล้อมรถไว้ และ ไปหานายอำเภอ ประท้วงหน้าอำเภอ นายอำเภอตกลงกับชาวบ้านว่าจะแก้ปัญหาให้ ชาวบ้านเลย ถอนเต็นท์กลับ นายทุนยังขุดทรายต่อ ซึ่งนายอำเภอแก้ปัญหาให้ชาวบ้านไม่ได้ พอถึงวันที่ 14 กันยายน เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด ชาวบ้านจึงต่อรองกับอำเภอว่าถ้าไม่สามารถ จัดการให้รถแบคโฮล์ และรถแทรคเตอร์ ออกไปจากบ้านท่าทราย ชาวบ้านจะไม่ไปเลือกตั้ง จังหวัด ขอดำเนินการนี้ทำให้ทางอำเภอต้องจัดการปัญหา ในที่สุดนายทุนฟ้องชาวบ้านว่าเป็นช่องโง่

ในตอนแรก ที่นายทุนจะเข้ามาซื้อที่ดิน ได้เข้ามาหาผู้บริหารท้องถิ่น แต่พอชาวบ้าน เริ่มร้องเรียน นายทุนก็แก้ปัญหาโดยให้ชาวบ้านที่ริมตลิ่งที่ได้รับความเสียหายได้รับความ เดือดร้อนมาจดชื่อ เพื่อจะได้ให้เงิน มีคนในหมู่บ้านบางคนก็รับเงินนายทุน แต่เมื่อผู้ใหญ่บ้านและ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไม่รับเงิน นายทุนก็ทำอะไรไม่ได้ หลังจากที่สามารถจัดการนายทุนออกไปจาก พื้นที่ ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านไปหารือกับทางป่าไม้อุทยานห้วยน้ำดัง ตั้งกองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นำรายได้ที่ได้จากการขายทราย เข้ากองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยชาวบ้านร่วมกันกำหนดราคา กันโดยแบ่งออกเป็น ราคาทรายที่เอาไปขายในเมือง และราคาค่าตัดทราย ค่ารถ ค่าน้ำมัน และ ค่าทราย ราคาทราย 4 คิว ขายล้าละ 800 บาท และหนึ่งปีต่อมา วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2548 ทาง หมู่บ้านได้ทำหนังสือถึงผู้บริหารส่วนท้องถิ่น และนายอำเภอเพื่อขุดลอกหน้าทราย เพราะเห็นว่า หลังจากนายทุนหยุดขุดทรายมาเป็นเวลาหนึ่งปี ทรายเริ่มกลับมามีขึ้นในลำห้วย การขุดลอกนี้ ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านได้หารือกันวางระเบียบการเก็บเงินตั้งเป็นกองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่ง ได้ เงินจากการเก็บค่าทรายจากรถที่มาขนทรายเป็นเงิน 155,649 บาท (รายได้จากการขายทราย ตั้งแต่ 27 มีนาคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2548) และหลังจากนั้นอีกหนึ่งปี ศาลปกครองตัดสินให้ ชาวบ้านชนะคดี และมีคำสั่งศาลให้นายทุนชดใช้ค่าเสียหายให้กับชาวบ้าน (ชาวบ้านแม่ปิง 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2548, สัมภาษณ์)

3. กรณีศึกษา การสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมจีนยูนนานขึ้นใหม่ที่บ้านสันติชน

หลังจากที่การปราบยาขบวนการค้ายาเสรีจลินลง ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 ชาวบ้านมา ตีมน้ำสาบานที่ศาลเจ้าเมือง ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ถ้าใครทำขอให้มีอันเป็นไป หลังจากนั้นมีการประชุมของกลุ่มหญิงชายในหมู่บ้านว่าจะทำอะไรเป็นอาชีพเสริม มีการเสนอหลายอย่าง กลุ่มที่ 1 เสนอทำการท่องเที่ยว ทำร้านอาหาร กลุ่มม้าล่อ การท่องเที่ยวเกษตร และกลุ่มที่ 2 เสนอทำการแปรรูปอาหาร ถั่วเหลือง เต้าหู้มีหลายสูตร และกลุ่มที่ 3 เสนอทำของฝากของที่ระลึก เย็บรองเท้าจีนคู่ละ 300-400 บาท แต่ฝีมือชาวบ้านยังไม่ประณีต ทำให้คนซื้อลั้งเลใจ และทำลูกช่วงขายดีมาก

ผู้นำใช้เงินลงทุนจากเงินกองทุนหมู่บ้านที่มูลนิธิจีนโพ้นทะเลจากไต้หวันติดตามช่วยเหลือมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นทุนของไต้หวันที่ให้มาสร้างถนน สร้างโรงเรียนจีนในหมู่บ้าน และบ้านหลังคาแดง เป็นเงิน 1,500,000 บาท เอาเงินมาซื้อวัสดุ และขอแรงคนมาช่วยกันสร้าง ชาวบ้านร่วมลงแรงกัน เงินที่เหลือมารวมเป็นกองทุนหมู่บ้าน

หลังจากเริ่มสร้างศูนย์วัฒนธรรมยูนนานเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 แบ่งงานกันทำ โดยมีทหารช่วยอำนวยความสะดวกไปขนหญ้าคา แต่ละครอบครัวส่งคนเข้ามาช่วยครอบครัวละ 1 คน มีคนมาร่วมสร้าง 193 คน และสามารถเปิดร้านอาหารจีนยูนนานเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 จ้างแม่ครัว 2 คนให้จับคู่กันมาทำเป็นเวลา 3 เดือน จ้างด้วยเงิน 10,500 บาท ส่วนกลุ่มเลี้ยงไก่ ผู้นำใช้งบกิจกรรมพิเศษของทหาร จำนวน 50,000 บาท ที่ให้หมู่บ้านหลังจากที่ช่วยปราบยา เอาจบอมจากมูลนิธิไต้หวันมาก่อสร้างร้านค้า และผู้นำให้ยืมที่ดินทำธุรกิจชุมชน ส่วนร้านค้าที่มาขายเขามาลงทุนเช่าที่ขายของ บอกเขาว่าเป็นการเสียสละเพื่อส่วนร่วม ค่าน้ำค่าไฟเดือนละ 150 บาท หมู่บ้านสันติชนเริ่มจากการเปิดตลาด และใช้ไก่ หมูและผักที่เลี้ยงและปลูกโดยคนในหมู่บ้าน ในการจัดการตลาดซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ บ้านสันติชนใช้ทุนน้อย ทำแต่ร้านอาหาร และโรงจิบชา เพื่อไม่แข่งขันกับเกสต์เฮาส์ในอำเภอปาย รีสอร์ทและเกสต์เฮาส์อื่นก็จะประชาสัมพันธ์ให้เรา เราไม่ใช่ นักธุรกิจเต็มตัว แหล่งทุนไม่มี เราศึกษาดูงานที่อื่น ดูจุดอ่อนจุดแข็ง และศึกษาตัวอย่างของที่แม่มาเต็งที่มีปัญหาเรื่องตลาด แต่ทางสันติชนจะเริ่มจากการเปิดตลาดก่อน และค่อยเป็นค่อยไป เพราะถ้าบูมเร็วไป คนมาแล้วเขาคาดหวัง ก็จะเสี่ยงต่อความรู้สึก ของคนที่มา มีหน่วยราชการหลายหน่วยมาช่วยเหลือ แต่เรามีจุดยืน รัฐให้งบประมาณ แต่เราจะเลือกรูปแบบที่เป็นของเรา เช่น ทำสวนหย่อม รูปแบบที่รัฐเสนอทำศาลาริมทางหลายจุดถูกทิ้งร้าง ถ้ารัฐมามัดมือเราขกเราไม่เอา เราจะใช้วิธีการจัดการที่ประหยัดต้นทุน ไม่ใช่บุคลากรมาก

ในด้านกระบวนการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนา แปรรูปสินค้าเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เข้ามาสนับสนุนเราเปิดเวทีเดือนละ 1 ครั้งเพื่อถอดความรู้ชุมชนและสนับสนุนการท่องเที่ยวที่บ้านแม่ฮ่อม (บ้านรักไทย) เป็นหมู่บ้านจีนฮ่อ และบ้านรุ่งอรุณที่ห้วยผา อำเภอเมือง และที่บ้านกีดสามสิบ เป็นบ้านลีซอ มีภูมิปัญหาหม่อมเมือง ซึ่งทั้ง 4 แห่งเป็นเครือข่ายค้ายาเสพติด สกว. จึงสนับสนุนแหล่งทุนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สนับสนุนให้มีการศึกษาตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 15 เดือน เริ่มจากปลูกถั่วเหลืองปลอดสารเคมี งานวิจัยทำกันเองกลุ่มแม่บ้าน 30 คน เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เรื่องของสูตร ภูมิปัญญา พิมพ์งานถ่ายภาพ เอาเด็กจบมัธยมศึกษาตอนปลายที่บ้านสันติชนมาทำคอมพิวเตอร์ และขอรับการสนับสนุนจาก สกว. ศึกษาสร้างองค์ความรู้การแปรรูปถั่วเหลือง เพราะวิถีชีวิตคนจีนผูกติดกับถั่วเหลือง กระเทียม ต่อมาได้ของบผู้ว่าซื้อใจจำนวน 320,000 บาท มาสร้างวัตถุที่ไม่ออกเอยเป็นรายได้ ถ้าได้เงินมาก็นำมาคืนที่บกองทุนหมู่บ้าน และเอามาใช้ปลูกผักปลอดสารพิษ 25 ชนิด ทำสวนหย่อมแบบจีน ปรับปรุงร้านอาหาร ตั้งใจจะมาซื้อม้าล่อ รายได้แบ่งคนเลี้ยงม้าได้ 1,000 บาท ครั้งหนึ่งเข้ากองทุนหมู่บ้าน กลุ่มม้าล่อ ซื้อจากสามเหลี่ยมทองคำ ที่เชียงใหม่ ตัวละ 7,000 บาท หมู่บ้านได้กู้เงินพัฒนาชุมชน 200,000 บาท กู้ยืมผ่าน อบต. ในเงื่อนไขที่ต้องใช้คืน 40,000 บาทต่อปีโดยไม่มีดอกเบี้ย มีเงินทุน อบต. เวียงใต้ 50,000 บาท มาทำสิ่งก่อสร้าง

การจัดการการท่องเที่ยวที่บ้านสันติชน ปกครองเป็นระบบสั่งการ ข้อเสียคือเวลาประชุม ที่แสดงความเห็นความคิดเห็นไม่หลากหลาย เพราะคนที่นี่ไม่มีโอกาสไปข้างนอก หูตาไม่กว้างไกลเลยใช้ระบบตามกัน ผู้นำนำไป 70% แต่ละครอบครัวยังไม่มีศักยภาพในการคิด การศึกษายังมี ไม่มีโอกาสเรียน พูดภาษาไทยไม่ได้ สัญชาติไม่มี และกลัวคนอื่นดูเขาแต่ถ้าเรื่องความสามัคคีของชุมชนมีอยู่เต็มร้อย ที่แสดงว่าชุมชนที่นี่เข้มแข็ง คนในหมู่บ้านที่พูดภาษาไทยได้ จะออกไปขายแรงงานในเมืองโดยให้ทางบริษัทขอใบอนุญาตผ่านจังหวัด ปัจจุบันหมู่บ้านมีเด็กกับคนแก่ คนวัยแรงงานมีน้อย จึงถือว่าอยู่ในภาวะเสี่ยง

หมู่บ้านกำลังต้องการพัฒนาทักษะ การทำงานฝีมือ ทำของที่ระลึกที่ต้องการความละเอียดความประณีต ทำยังไงให้สินค้าเตะตาลูกค้า สร้างรายได้จากสินค้าที่ทำจากไม้ไผ่ เพราะการค้าขายล้นจี่ไม่มั่นคง ในอดีตสมัยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.) ทำการปฏิวัติชาวบ้านล้นจี่ไปขายกรุงเทพ เขาไม่ให้เข้า ล้นจี่เน่าหมด และราคาล้นจี่ไม่มั่นคงผันผวนตามสภาวะทางการเมือง ถ้าชาวบ้านทำอาชีพเกษตร ปลูกผักอย่างเดียว ไปไม่รอด จึงต้องการอะไรเสริม ดังนั้นการแปรรูปถั่วเหลืองซึ่งเขาก็กินอยู่แล้ว และแบ่งส่วนที่เหลือมาขายโดยไม่ต้องลงทุน

ลงแรงมากก็น่าจะดี (ที่ฝาง ที่บ้านยางมี 4 ถึง 5 หมู่บ้าน ที่เป็นคนจีน ภาคเหนือมี 66 หมู่บ้านเป็น
คนจีน)

¹<<http://twoeggsamystlye.blogspot.com>>, <http://livejournal.com/users/wondering>>.